

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Juridiska institutionen
Programmet för juris kandidatexamen
Tillämpade studier, 30 hp
Vårterminen 2011

Förmildrande omständigheter vid straffvärdebedömningen - en studie av 29 kap. 3 § BrB

Handledare: Gösta Westerlund
Författare: Lisa Waltersson

Sammanfattning

Denna uppsats har behandlat 29 kap. 3 § BrB. Paragrafen innehåller en exemplifierande uppräknig av förmildrande omständigheter som, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, ska beaktas vid straffvärdebedömningen. Den första juli 2010 genomfördes en reform av 29 kap. 1-3 §§ BrB. Avsikten med reformen var att höja straffvärdet för vissa brott och samtidigt skapa en mer differentierad straffvärdebedömning. Syftet med uppsatsen har varit att undersöka hur 29 kap. 3 § BrB tillämpats innan lagändringen och jämföra detta med hur den kommer att tillämpas efter lagändringen. I uppsatsen har även tre paragrafer med anknytning till 29 kap. 3 § BrB behandlats. Dessa är; 29 kap. 1 § BrB om straffvärdebedömning, 29 kap. 7 § BrB angående hänsyn till den tilltalades ungdom vid straffmätningen och 30 kap. 6 § BrB, som handlar om möjligheten att döma gärningsmän som lider av en allvarlig psykisk störning till fängelse.

Lagändringen som skedde den första juli 2010 påverkade 29 kap. 1 § BrB. I paragrafens andra stycke lades den sista meningen "det ska särskilt beaktas om gärningen inneburet ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person" till. Med detta vill lagstiftaren åstadkomma en generell höjning av straffvärdena för vissa brott, framförallt våldsbrott.

Som ytterligare ett led i reformen togs vissa kvalificerande rekvisit bort eller byttes ut mot andra rekvisit med en vidare betydelse i 29 kap. 3 § BrB. I den första punkten, som behandlar provokation, har uttrycket "grovt kränkande beteende" ersatts med "uppenbart kränkande beteende". Den andra punkten behandlar situationer där den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Under samma punkt faller även situationer då den tilltalade till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande. Enligt den lydelse som gällde före den första juli 2010, krävdes en "starkt nedsatt förmåga" och rekvisitet "starkt" har nu utmönstrats ur lagtexten. I samband med att rätten överväger att tillämpa 30 kap. 6 § BrB, kan en tillämpning av 29 kap. 3 § första stycket andra punkten aktualiseras. Detta gäller i situationer då det inte är aktuellt att tillämpa den rest av fängelseförbudet för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare som finns kvar i 30 kap 6 § BrB.

Den tredje punkten reglerar fall där den tilltalades handlande stått i samband med dennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. Tidigare, innan lagändringen 2010, fordrades det en uppenbart bristande utveckling för att punkten skulle bli tillämplig. Den tredje punkten aktualiseras främst då unga lagöverträdare som är mer omogna än sina jämnåriga har begått brott. En tillämpning av denna punkt måste skiljas ifrån 29 kap. 7 § BrB, som gäller för alla unga lagöverträdare. En korrekt tillämpning av paragraferna innebär att rätten först kontrollerar om 29 kap. 3 § BrB är tillämplig och justerar straffvärdet efter det. Sedan ska 29 kap. 7 § BrB tillämpas.

De tre förändringar som skett i 29 kap. 3 § BrB är tänkta att utvidga tillämpningsområdet för paragrafen. Vad gäller förändringen som gjorts i den första punkten, är det möjligt att ifrågasätta om det verkligen kommer att bli en saklig skillnad. Förändringar-

na i andra och tredje punkterna, vilka innebär att kvalificerande rekvisit har tagits bort, möjliggör en större förändring av paragrafens tillämpning. Praxis kommer att få utvisa hur stor förändringen kommer att bli.

Den fjärde punkten i paragrafen behandlar brott som har föranletts av stark mänsklig medkänsla. Punkten är främst utformad med barmhärtighetsmord i åtanke. Slutligen handlar den femte punkten om gärningar, som utan att vara fria från ansvar, är sådana som avses i 24 kap. BrB. De två sista punkterna i 29 kap. 3 § första stycket BrB har inte ändrats i och med den reform som skedde den första juli 2010. Lydelsen av andra stycket i paragrafen, som ger rätten möjlighet att döma till en lindrigare påföljd än vad minimistraffet för brottet anger om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, har heller inte ändrats. Det är emellertid sannolikt att tillämpningen av det andra stycket kommer att öka något, eftersom möjligheten att tillämpa första stycket har utvidgats.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
HD	Högsta domstolen
JustR	Justitieråd
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NTfK	Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab
RH	Rättsfall från hovrätterna
RÅ	Riksåklagaren
s.	Sidan eller sidorna
SvJT	Svensk juristtidning
SOU	Statens offentliga utredningar
Prop.	Regeringens proposition

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	7
1.1 PRESENTATION AV ÄMNET	7
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
1.3 METOD OCH MATERIAL	7
1.4 AVGRÄNSNINGAR OCH DISPOSITION	8
2 BAKGRUND	9
2.1 EN INTRODUKTION AV 29 KAP. 3 § BRB	9
2.2 STRAFFVÄRDE	9
2.2.1 Lagtextdefinitionen	9
2.2.2 Abstrakt och konkret straffvärde	10
2.2.3 Straffvärde och brottets svårhet	10
2.2.4 Bedömning av straffvärdet	11
2.2.4.1 Förändringarna i 29 kap. 1 § BrB	11
2.2.4.2 Objektiva och subjektiva omständigheters påverkan på straffvärdet	13
2.2.4.3 Andra faktorer som kan påverka straffvärdet	13
3 ÄLDRE RÄTT	15
3.1 PARAGRAFENS UTVECKLING	15
3.2 KRITIK MOT DEN ÄLDRE LYDELSEN AV 29 KAP. 3 § BRB	16
3.3 FÖRSTA PUNKTEN – PROVOKATION	16
3.4 ANDRA PUNKTEN – PSYKISK STÖRNING ELLER SINNESRÖRELSE	17
3.5 TREDJE PUNKTEN – BRISTANDE UTVECKLING, ERFARENHET ELLER OMDÖMESFÖRMÅGA	18
4 GÄLLANDE RÄTT	19
4.1 ALLMÄNT	19
4.2 FÖRSTA STYCKET	21
4.2.1 Allmänt om första stycket	21
4.2.1.1 Utöver vad som är föreskrivet för vissa fall	21
4.2.1.2 Bevisbördan	22
4.3 FÖRSTA PUNKTEN – PROVOKATION	22
4.4 ANDRA PUNKTEN – PSYKISK STÖRNING ELLER SINNESRÖRELSE	23
4.4.1 Den andra punkten i relation till 30 kap. 6 § BrB	25
4.4.1.1 Allmänt om 30 kap. 6 § BrB	25
4.4.1.2 29 kap. 3 § BrB och 30 kap. 6 § BrB	26
4.5 TREDJE PUNKTEN – BRISTANDE UTVECKLING, ERFARENHET ELLER OMDÖMESFÖRMÅGA	27
4.5.1 Relationen mellan 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB och 29 kap. 7 § BrB	28
4.5.1.1 Allmänt om 29 kap. 7 § BrB	28
4.5.1.2 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB	29
4.6 FJÄRDE PUNKTEN – STARK MÄNSKLIG MEDKÄNSLA	30
4.7 DEN FEMTE PUNKTEN	31
4.8 ANDRA STYCKET	32
4.9 EFFEKTEN AV FÖRMILDRANDE OMSTÄNDIGHETER ENLIGT 29 KAP. 3 § BRB	33
5 RÄTTSFALL	35
5.1 ALLMÄNT	35
5.2 FÖRSTA PUNKTEN – PROVOKATION	35
5.2.1 NJA 1995 s. 464	35
5.2.1.1 Rättsfallet	35
5.2.1.2 Kommentarer	35
5.2.2 NJA 1995 s. 661	36
5.2.2.1 Rättsfallet	36

5.2.2.2 Kommentarer	36
5.2.3 NJA 1996 s. 93	36
5.2.3.1 Rättsfallet.....	36
5.2.3.2 Kommentarer	37
5.3 ANDRA PUNKTEN – PSYKISK STÖRNING ELLER SINNESRÖRELSE.....	37
5.3.1 NJA 1985 s. 510	37
5.3.1.1 Rättsfallet.....	37
5.3.1.2 Kommentarer	38
5.3.2 RH 1989:90.....	39
5.3.2.1 Rättsfallet.....	39
5.3.2.2 Kommentarer	39
5.3.3 NJA 1995 s. 48 – <i>Flinkfallet</i>	39
5.3.3.1 Rättsfallet.....	39
5.3.3.2 Kommentarer	40
5.3.4 NJA 2006 s. 339	41
5.3.4.1 Rättsfallet.....	41
5.3.4.2 Kommentarer	41
5.3.5 RH 2008:90 – <i>Fråga om uppsåt i det s.k. Rödebymålet</i>	42
5.3.5.1 Rättsfallet.....	42
5.3.5.2 Kommentarer	42
5.3.6 RH 2009:14	43
5.3.6.1 Rättsfallet.....	43
5.3.6.2 Kommentarer	44
5.4 TREDJE PUNKTEN – BRISTANDE UTVECKLING, ERFARENHET ELLER OMDÖMESFÖRMÅGA.....	44
5.4.1 NJA 1995 s. 106	44
5.4.1.1 Rättsfallet.....	44
5.4.1.2 Kommentarer	44
5.4.2 NJA 1996 s. 63	44
5.4.2.1 Rättsfallet.....	44
5.4.2.2 Kommentarer	44
5.4.3 NJA 2000 s. 314	45
5.4.3.1 Rättsfallet.....	45
5.4.3.2 Kommentarer	46
5.4.4 NJA 2000 s. 421	47
5.4.4.1 Rättsfallet.....	47
5.4.4.2 Kommentarer	47
5.5 FJÄRDE PUNKTEN – STARK MÄNSKLIG MEDKÄNSLA	48
5.5.1 NJA 1979 s. 802	48
5.5.1.1 Rättsfallet.....	48
5.5.1.2 Kommentarer	48
5.5.2 RH 1989:19.....	48
5.5.2.1 Rättsfallet.....	48
5.5.2.2 Kommentarer	49
5.6 FEMTE PUNKTEN – 24 KAP. BRB	49
5.6.1 NJA 2004 s. 786	49
5.6.1.1 Rättsfallet.....	49
5.6.1.2 Kommentarer	49
5.7 ANDRA STYCKET	50
5.7.1 HD B 1720/10	50
5.7.1.1 Rättsfallet.....	50
5.7.1.2 Kommentarer	50
6 STATISTIK ÖVER TILLÄMPNINGEN AV 29 KAP. 3 § BRB VID VISSA VÅLDSBROTT.....	51
6.1 ALLMÄNT OM UNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE	51
6.2 MISSHANDEL OCH GROV MISSHANDEL	51
6.2.1 <i>Misshandel</i>	51
6.2.2 <i>Grov misshandel</i>	51
6.3 GROV FRIDSKRÄNKNING OCH GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING	52
6.3.1 <i>Grov fridskränkning</i>	52
6.3.2 <i>Grov kvinnofridskränkning</i>	52

6.4 OLAGA HOT OCH GROVT OLAGA HOT	52
6.4.1 <i>Olaga hot</i>	52
6.4.2 <i>Grovt olaga hot</i>	52
6.5 RÅN OCH GROVT RÅN	53
6.5.1 <i>Rån</i>	53
6.5.2 <i>Grovt rån</i>	53
7 SLUTSATS	54
7.1 STRAFFVÄRDE	54
7.2 29 KAP. 3 § BRB.....	54
7.2.1 <i>Allmänt</i>	54
7.2.2 <i>Den första punkten - provokation</i>	54
7.2.3 <i>Den andra punkten – psykisk störning eller sinnestärelse</i>	55
7.2.4 <i>Den tredje punkten – bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga</i>	55
7.2.5 <i>Den fjärde punkten – stark mänsklig medkänsla</i>	56
7.2.6 <i>Den femte punkten – 24 kap. BrB</i>	56
7.2.7 <i>Andra stycket</i>	56
7.3 AVSLUTANDE KOMMENTARER	56
KÄLLOR	58

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

Påföljdsbestämning är en svår konst och något som kan ha stor inverkan på den tilltalades liv. Straffvärdebedömningen är en viktig del av påföljdsbestämningen. Den första juli 2010 skedde vissa ändringar i 29 kap. BrB i syfte att öka spännvidden vid straffvärdebedömningen. En del av denna reform innebär att de förmildrande omständigheterna i 29 kap. 3 § BrB ska få ett ökat genomslag. För att uppnå denna effekt, har ett antal förstärkningsord i 29 kap. 3 § BrB tagits bort eller ersatts av uttryck med vidare betydelse.

Det har visat sig att domstolarna, innan lagändringen som skedde den första juli 2010, sällan åberopade förmildrande omständigheter vid straffvärdebedömningen.¹ Detta har blivit föremål för kritik och utgjort ett skäl till varför lagändringen genomfördes. Tanken är att straffvärdet för ett brott ska bedömas med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.²

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka om de ändringar som trädde i kraft den första juli 2010 i 29 kap. 3 § BrB innebär en förändring av hur paragrafen kommer att tillämpas och hur denna eventuella förändring kommer att se ut.

För att uppfylla syftet med uppsatsen har jag arbetat med ett antal frågeställningar:

- Vad är straffvärde?
- Hur ser relationen mellan 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB ut?
- Hur ser relationen mellan 29 kap. 3 § BrB och 30 kap. 6 § BrB ut?
- Hur tillämpades 29 kap. 3 § BrB innan lagändringen den första juli 2010?
- Hur kommer 29 kap. 3 § BrB tillämpas efter lagändringen den första juli 2010?

1.3 Metod och material

För att få svar på mina frågeställningar, har jag använt mig av den traditionella juridiska metoden och gått igenom lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.

Utgångspunkten för uppsatsen har varit lagtext. Till stor del bygger framställningen på förarbeten och praxis. När det varit möjligt, har doktrin använts för att komplettera framställningen och för att ge så många infallsvinklar på problematiken som möjligt. Materialet till statistikavsnittet har jag hämtat från åklagarmyndigheten. För att få ett praktiskt perspektiv på mitt ämne har jag också intervjuat advokat Stefan Risö.

---

¹ För mer om detta, se avsnitt 6 samt åklagarmyndigheternas rapport "Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott".

² Prop. 2009/10:147, s. 27-28. Det kan tilläggas att kritiken även gäller att de försvårande omständigheterna i 29 kap. 2 § BrB tillämpas för sällan.

1.4 Avgränsningar och disposition

Denna uppsats kommer att handla om förmildrande omständigheter vid straffvärdebedömningen enligt 29 kap. 3 § BrB. För att läsaren ska få en helhetsbild av ämnet, kommer jag ytligt att beröra framförallt tre paragrafer som är relaterade till 29 kap. 3 § BrB. Dessa tre paragrafer är 29 kap. 1 § BrB, 29 kap. 7 § BrB och 30 kap. 6 § BrB. Jag kommer inte att beröra de försvårande omständigheterna i 29 kap. 2 § BrB. Straffmätning och påföljdsval kommer heller inte att behandlas särskilt i denna uppsats.

Uppsatsen kommer att inledas med ett bakgrundsavsnitt, som kommer att introducera 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 1 § BrB. Avsnittet behandlar framförallt vad som avses med "straffvärde". I kapitel tre kommer den lydelse av 29 kap. 3 § BrB som gällde innan den första juli 2010 att presenteras. Fjärde kapitlet handlar om den nu gällande versionen av 29 kap. 3 § BrB. I detta kapitel kommer ingen praxis att behandlas utförligt, utan detta kommer att ske i kapitel fem. I kapitel fem kommer ett antal rättsfall som relaterar till tillämpningen av 29 kap. 3 § BrB att behandlas. Då det inte finns någon praxis gällande den nya lydelsen av 29 kap. 3 § BrB, gäller dessa rättsfall paragrafens lydelse innan den första juli 2010. Rättsfall till och med den första april 2011 har beaktats. Efter referatet av varje rättsfall följer en kommentar. I det sjätte kapitlet finns statistik över tillämpningen av den lydelse av 29 kap. 3 § BrB som gällde innan den första juli 2010. Uppsatsen avslutas med en slutsats.

2 Bakgrund

2.1 En introduktion av 29 kap. 3 § BrB

Straffvärdebedömning, påföljdsval och straffmätning utgör de centrala delarna i påföljdsbestämningen. 29 kap. 3 § BrB reglerar förmildrande omständigheter vid straffvärdebedömningen. Utgångspunkten för straffvärdebedömningen är 29 kap. 1-3 §§. Dessa paragrafer har reformerats genom den lagändring som skedde den första juli 2010.

Den nu gällande lydelsen av 29 kap. 3 § BrB:

29 kap. 3 §

Som förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

1. om brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende,
2. om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,
3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,
4. om brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla, eller
5. om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Lag (2010:370).

Straffvärdet är utgångspunkten för tillämpningen av 29 kap. 3 § BrB. I syfte att få en grundläggande förståelse för hur 29 kap. 3 § BrB fungerar, är det nödvändigt att först behandla vad som avses med begreppet "straffvärde" i enlighet med 29 kap. 1 § BrB.

2.2 Straffvärde

2.2.1 Lagtextdefinitionen

Definitionen av vad som avses med "straffvärde" finns i 29 kap. 1 § BrB. I och med den reform som skedde den första juli 2010, lades den sista meningen i andra stycket till. Borgeke m.fl. har kritiserat tillägget i en artikel som kommer att behandlas i texten nedan.³

29 kap. 1 § BrB

Straff ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

---

³ Se Borgeke m.fl., SvJT 2011 s. 71.

Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. *Lag 2010:370*.

Bestämmelsen tar enligt ordalydelsen sikte på bestämmandet av straff, d.v.s. böter och fängelse. Brottets eller brottens straffvärde utgör utgångspunkten för påföljdsbestämningen. I grunden innebär detta att påföljdsbestämningen är baserad på principen att proportionalitet ska råda mellan brottet och den begångna gärningen. Det betyder att ju svårare brottet är, desto mer ingripande ska straffet vara och lika brott ska ge lika svåra påföljder.⁴ Brottets straffvärde fastställs enligt första stycket efter att den tillämpliga straffskalan har bestämts. Det är inom denna skala som straffvärdet ska placeras och vid denna bedömning ska rätten ta hänsyn till intresset av en enhetlig rättstillämpning.⁵

När den tilltalade ska dömas för flera brott påverkas straffvärdet. Utgångspunkt tas i straffet som skulle ådömas för det konkret svåraste brottet och för nästa brott görs ett tillägg. I fall där brottsligheten är särskilt allvarlig kan dock påföljden kumuleras. För de i svårhetshänseende följande brotten görs sedan tillägg som blir allt mindre i förhållande till vad som ådöms separat, tills inga tillägg görs. Summan av den sammanlagda brottslighetens straffvärde är alltså inte resultatet av brottens sammanlagda straffvärde var för sig, utan straffmätningen påverkas i mildrande riktning.⁶

2.2.2 Abstrakt och konkret straffvärde

Straffvärde fyller en viktig funktion i påföljdsbestämningen. Med straffvärdets hjälp kan vi få svar på flera frågor, dels hur allvarligt lagstiftaren ser på en brottstyp i relation till andra brottstyper och dels hur allvarligt ett brott bedöms vara i det enskilda fallet.

Det är viktigt att skilja mellan begreppen ”abstrakt straffvärde” och ”konkret straffvärde”. Det abstrakta straffvärdet är det straffvärde som framgår av brottets straffskala om det jämförs med straffskalorna för andra brott. Brottets abstrakta straffvärde visar lagstiftarens syn på hur klandervärdt en brottstyp är i relation till andra brottstyper.

Det konkreta straffvärdet är främst ett mått på svårigheten av den begångna brottsliga gärningen. I det enskilda fallet bestäms det konkreta straffvärdet av de rättstillämpande myndigheterna. Brottets konkreta straffvärde uttrycker hur allvarlig en konkret begången gärning är.⁷ Normalt sett hamnar det konkreta straffvärdet inom den angivna straffskalan för brottet. Om inte annat sägs i denna uppsats, avses med ”straffvärde” det konkreta straffvärdet.

2.2.3 Straffvärde och brottets svårhet

Ett brotts straffvärde är inte helt identiskt med brottets svårhet, eftersom uttrycket ”brottets svårhet” används på två olika sätt. Dels används begreppet i den allmänna

⁴ Borgeke, s. 120.

⁵ Borgeke, s. 120.

⁶ Jareborg och Zila, s. 118-119. Resultatet blir en ”mängdrabatt” då påföljd för flerfaldig brottslig ska utdömas.

⁷ Jareborg och Zila, s. 103-104.

debatten som en term för bedömningen av gärningens skadlighet/farlighet samt gärningsmannens skuld och dels används det som ett uttryck för vilken svårhetsgrad av en brottsart ett brott ska hänföras till. Det förstnämnda svårhetsbegreppet är det mest centrala för straffvärdebegreppet, vilket kommer till uttryck i 29 kap 2-3 §§ BrB.⁸

Brottets svårhet i form av placering av brott i en särskild svårhetsgrad är inte identiskt med det straffvärdet. Begreppsomfånget av brottets svårhet är mindre och ligger helt inom straffvärdet. Endast straffvärdefaktorer som har att göra med gärningens skadlighet/farlighet eller gärningsmannens skuld är relevanta. Allmänpreventiva hänsyn som kan förhöja straffvärdet påverkar inte gradindelningen. Vid en bedömning av brottets svårhet är omständigheter som avser skadlighet/farlighet i huvudsak mycket viktigare, än sådana faktorer som avser gärningsmannens skuld. De flesta omständigheter som nämns i 29 kap. 3 § BrB är irrelevanta vid en bedömning av brottets svårhet. Den första punkten i paragrafen som handlar om provokation och den fjärde punkten om stark mänsklig medkänsla kan däremot påverka placeringen i svårhetsgrad.⁹

2.2.4 Bedömning av straffvärdet

2.2.4.1 Förändringarna i 29 kap. 1 § BrB

Utgångspunkten för straffvärdebedömningen är 29 kap. 1 § BrB. I paragrafens andra stycke anges ett antal omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. Innan lagändringen 2010 skulle dessa omständigheter "särskilt beaktas". Tanken med att slopa ordet "särskilt" är att uppräkningslistan nu är uttömmande.¹⁰ På den objektiva sidan nämns omständigheter som den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Uttrycket ska uppfattas i vid mening och tanken är att det ska innefatta omständigheter som är relevanta vid olika brottstyper. Rätten ska bedöma i vilken utsträckning som det straffskyddade intresset blivit angripet genom det aktuella brottet.¹¹

I och med lagändringen som skedde den första juli 2010, lades även meningen "det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person" till paragrafens andra stycke. Bestämmelsen omfattar brott där gärningen har bestått i eller innefattat uppsåtlig allvarligare våldsanvändning, uppsåtligt allvarligare hot eller med sådant våld eller hot jämställbart handlande. Tillämpningsområdet innefattar även att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Slutligen inbegrips också att utan våld eller hot beröva någon friheten. Medhjälp, anstiftan, försök och andra osjälvständiga brottsformer omfattas dessutom av bestämmelsen. För att en gärning ska anses utgöra "ett allvarligt angrepp" krävs det att straffvärdet motsvarar fängelse i minst sex månader.¹²

⁸ Jareborg och Zila, s. 104-105.

⁹ Jareborg och Zila, s. 107-108

¹⁰ Prop. 2009/10:147, s. 40.

¹¹ Borgeke, s. 120.

¹² Prop. 2009/10:147, s. 41. Exempel brott som omfattas är mord, dråp, grov misshandel och annan misshandel av allvarligare slag, människorov, olaga frihetsberövande, grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning samt rån och grovt rån. Andra exempel på angrepp som omfattas är grövre fall av olaga tvång, olaga hot, utpressning, myteri, våld eller hot mot tjänsteman, övergrepp i rättssak och brott mot lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Bestämmelsen omfattar även i regel grov

Om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person, ska brottets straffvärde anses vara högre jämfört med hur det var innan den första juli 2010. Straffvärdet ska i dessa fall ligga över straffminimum eller den allra nedersta delen av straffskalan för det aktuella brottet. För de brott som legat en bit upp på straffskalan, ska straffvärdet höjas ytterligare en nivå. För brott med mycket höga straffnivåer, kan den relativa höjningen vara något mindre. Resultatet ska bli att övre delen av respektive straffskala ska användas i större utsträckning än tidigare. Den nedre delen av straffskalan, ska med hjälp av de ändringar som skett i 29 kap. 2-3 §§ BrB användas mer differentierat.¹³

Problem med reformen har uppmärksammats av Borgeke m.fl., vilket exemplifieras med ett misshandelsbrott av normalgraden, som innan reformen hade ett straffvärde på tio månader, nu ska anses ha ett straffvärde på ett år. Minimistraffet för grov misshandel är ett år och normalt sett dömer inte domstolarna till en lägre grad av ett gradindelad brott, när straffvärdet motsvarar den högre graden av ett gradindelad brott. För normalgraden av misshandel dömer alltså inte domstolarna till mer än ett års fängelse. Detta har att göra med att det i huvudsak är samma typ av omständigheter som påverkar straffvärdet och placeringen av brottet i svårhetsgrad. Resultatet av förändringen blir antingen att domstolarna får överge sina principer vid tillämpningen av överlappande straffskalor eller också kommer fler brott att rubriceras som grova. I artikeln rekommenderar författarna den sistnämnda lösningen och misshandelsbrottet i exemplet ovan kommer då att bedömas som grov misshandel. Författarna menar att domstolarna inte ska göra avsteg från de principer som generellt gäller för överlappande straffskalor. Det vore orimligt att andra normer skulle gälla för de brott som omfattas av lagändringen.¹⁴

Lagstiftningstekniken har blivit föremål för kritik från Borgeke m.fl. Utgångspunkten för reformen har varit den rättstillämpning som gällde innan den första juli 2010. Straffvärdebedömningen ska ske på samma sätt som innan reformen och sedan ska ett antal månader läggas till straffet. Med tiden kommer det bli svårare att minnas hur straffvärdebedömningarna gjordes innan reformen och så småningom kommer en allt större del av domarkåren vara obekant med hur bedömningarna gjordes innan den första juli 2010. Straffvärdebedömningarna kommer att börja leva sitt eget liv och därmed finns det en risk att genomslaget kommer att bli annat än vad lagstiftaren tänkt sig. Det hade varit bättre om straffskalorna hade ändrats för de brott som lagstiftaren ville straffskärpa.¹⁵

---

våldtäkt, grov våldtäkt mot barn, våldtäkt och våldtäkt mot barn. Ytterligare andra sexualbrott kan omfattas. Också t.ex. människohandel, sjö- och luftfartssabotage och våldsamt upplopp kan omfattas. Sådana brott som begås med en särskild avsikt eller under speciella omständigheter, t.ex. folkmord enligt lagen (1964:169) om straff för folkmord och terroristbrott enligt lagen (2003:148) om straff för terroristbrott kan också omfattas.

¹³ Prop. 2009/10:147, s. 41-42.

¹⁴ Borgeke m.fl., SvJT 2011 s. 74-75 och 79.

¹⁵ Borgeke m.fl., SvJT 2011 s. 76.

2.2.4.2 Objektiva och subjektiva omständigheters påverkan på straffvärdet

De objektiva omständigheterna vid brottet är utgångspunkten för domstolen när den ska bestämma straffvärdet för ett brott. Dessa måste sedan täckas subjektivt, vilket innebär att vad den tilltalade insett eller borde ha insett beträffande den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, ska inverka på resultatet av straffvärdebedömningen. Även de avsikter och de motiv som den tilltalade haft kan inverka på bedömningen.¹⁶ I förarbetet uttalas att straffvärdebedömningen ska grundas på omständigheter av objektivt slag.¹⁷ Borgeke menar dock att de subjektiva omständigheterna ofta kan ha större betydelse än de objektiva. Förarbetet anger att det är viktigt att framhålla att det vid straffvärdebedömningen inte ska tas hänsyn till sådana omständigheter som inte täcks av gärningsmannens uppsåt eller oaktsamhet. Vid straffvärdebedömningen ska det däremot ha stor betydelse hur grov oaktsamheten varit samt vilken form av uppsåt som förelegat till de omständigheter som omfattas av gärningsmannens uppsåt. I lagtexten används uttrycket "insett" istället för "uppsåt". Lagtexten som lyder "vad den tilltalade insett [...] om detta" borde läsas som "den tilltalades uppsåt här till". Innebörden blir att den som handlat med avsikt eller som, vad gäller effekten kommer inträffa eller att gärningsomständigheterna föreligger, handlar med full visshet har begått en gärning med högre straffvärde än den som handlat med en lägre grad av uppsåt. Samma sak gäller för graden av oaktsamhet. Den som handlar grovt oaktsamt har begått en gärning som har ett högre straffvärde än den som endast handlat oaktsamt.¹⁸

Borgeke diskuterar om straffvärdebedömningen av en gärning, som för att vara straffbar, måste vara begången med uppsåt, ska påverkas objektivt sett av straffvärdehöjande omständigheter som inte varit täckta med uppsåt. Han tar exemplet om en tjuv stjäla en tavla som tjuven tror är värd 1000 kr, men den är i själva verket värd flera miljoner. Frågan är då om straffvärdet ska bestämmas utifrån gärningsmannens uppsåt eller tavlans faktiska värde. Hans slutsats blir att lagstiftaren förefaller ha utgått ifrån att det vid uppsåtliga brott ska krävas uppsåt till de straffvärdehöjande omständigheterna. Om uppsåtet sträcker sig längre än till de faktiska verkningarna av brottet påverkar det straffvärdebedömningen och det finns särskilda regler som gäller gärningsmannens motiv, se 29 kap. 2 § första punkten BrB.¹⁹

2.2.4.3 Andra faktorer som kan påverka straffvärdet

Det finns ytterligare två faktorer än de som uttryckligen nämns i 29 kap. 1 § BrB som kan påverka straffvärdet. Den första har att göra med att brott som har en internationell anknytning, så som narkotikabrott, kapning och andra terroråd, bör ligga på ungefär samma straffnivå i alla länder. Jareborg och Zila menar att argument av den karaktären är ett försök att legitimera orimligt höga straffsatser vid narkotikabrott. Den bakomliggande tanken med regleringen måste vara att Sverige inte ska bli något "straffparadis" för internationell brottslighet.²⁰

¹⁶ Borgeke, s. 121.

¹⁷ Prop. 1987/88:120, s. 81.

¹⁸ Borgeke, s. 121-122 samt prop. 1987/88:120 s. 81. Se NJA 1996 s. 27 angående betydelsen av medveten eller omedveten oaktsamhet. Även Jareborg diskuterar ämnet i en artikel i SvJT 10/88 s. 723-749.

¹⁹ Borgeke, s. 122-123.

²⁰ Jareborg och Zila, s. 105-106.

Den andra faktorn är relaterad till ett förarbetsuttalande som gjordes i samband med att straffvärdebegreppet infördes i lagtexten. Termen "straffvärde" introducerades i den kriminalpolitiska debatten under andra halvan av 1970-talet och efter en reform 1988 används begreppet även i lagtexten. Innan dess skulle domstolen vid påföljdsbestämningen göra en avvägning mellan allmänpreventionens krav och de individualpreventiva intressen som förekom i varje enskilt fall. Domstolarnas möjlighet att ta hänsyn till allmänpreventiva aspekter utmönstrades ur lagtexten, eftersom det inte ansågs vara domstolarnas uppgift att i det enskilda fallet hantera det allmänpreventiva instrumentet.²¹ När övergången till straffvärdebegreppet skulle ske, fanns det en oro över att ett rimligt hänsynstagande till allmänpreventiva intressen skulle förhindras. Departementschefen ansåg att kritiken var överdriven. Tanken med ändringen var att om straffvärdet sattes i centrum för påföljdsbestämningen, skulle resultatet bli att principer som proportionalitet, ekvivalens och likabehandling betonades. Därmed var det inte acceptabelt att domstolarna tilläts statuera exempel i ett enskilt fall. Departementschefen ansåg däremot att det inte fanns något hinder för att domstolarna vid bedömningen av det allmänna straffvärdet beaktade allmänpreventiva intressen. I vissa situationer, om brottsligheten t.ex. har blivit mer utbredd eller mer elakartad kunde det finnas anledning till en ändrad domstolspraxis.²² Jareborg och Zila menar att detta uttalande inte ger stöd för att mer allmänt lägga ett föregivet behov av allmänprevention vid vissa typer av brott till grund för en högre straffnivå. Detta kan jämföras med HD:s uttalande i NJA 1989 s. 870, som inte ger uttryck för departementschefens reservationer i fråga om relevansen av allmänpreventiva skäl.²³ I dagsläget gäller att allmänpreventiva hänsyn ska tas på lagstiftningsnivå, enligt Borgeke. Domstolarna ska inte låta sig påverkas av bedömningar av den enskilda domens allmänpreventiva betydelse.²⁴

---

²¹ Borgeke, s. 118.

²² Prop. 1987/88:120, s. 37.

²³ Jareborg och Zila, s. 105-106.

²⁴ Borgeke, s. 119.

3 Äldre rätt

3.1 Paragrafens utveckling

Lydelsen av 29 kap. 3 § BrB innan lagändringen 2010 var:

29 kap. 3 §

Såsom förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet skall, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

1. om brottet föranletts av någon annans grovt kränkande beteende,
2. om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,
3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,
4. om brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla eller
5. om gärningen utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. *Lag 2008:320.*

Vid brottsbalkens införande fanns motsvarigheten till dagens 29 kap. 3 § BrB i 33 kap. 4 § BrB.²⁵ Den ursprungliga lydelsen av 33 kap. 4 § BrB fokuserade på två faktorer som möjliga grunder för lindrigare straff; ålder (gärningsmannen skulle vara under 18 år för att paragrafen skulle kunna tillämpas) och själslig abnormitet. En förändring av paragrafen skedde genom lagen (1979:680) om ändring i brottsbalken, vilken utvidgade paragrafens tillämpningsområde till att även innefatta gärningsmän under 21 år.

I slutet av 1980-talet skedde, genom lag (1988:942) om ändring i brottsbalken, en kodifiering av reglerna för påföljdsval och straffmätning. Bestämmelserna samlades i två nya kapitel i brottsbalken, kapitel 29 och 30. De förmildrande omständigheterna placerades i 29 kap. 3 § BrB. Första och fjärde punkterna om provokation respektive stark mänsklig medkänsla lades till vid denna tidpunkt.

Genom lagen (1991:1138) om ändring i brottsbalken skedde en redaktionell ändring då termen "själslig abnormitet" byttes ut mot "psykisk störning". Ingen saklig ändring avsågs.²⁶ Den femte punkten tillkom genom lagen (1994:458) om ändring i brottsbalken. Genom denna lag togs även uppenbarhetsrekvisitet i andra stycket bort.

Den andra punkten genomgick en större reform i och med lagen (2008:320) om ändring i brottsbalken. Den tidigare lydelsen upplevdes som för allmänt hållen och endast hänförde sig till nedsatt förmåga hos den tilltalade att kontrollera sitt handlande. I den

²⁵ Prop. 1987/88:120, s. 76.

²⁶ Prop. 1990/91:58, s. 530.

nyare lydelsen inkluderades också tillfällen då gärningsmannen haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Av tydlighetsskäl skrevs det även in att en allvarlig psykisk störning ska betraktas som en förmildrande omständighet.²⁷

De ändringar som genomfördes vid införandet av lagen (2010:370) om ändring i brottsbalken kommer att behandlas separat i uppsatsens fjärde kapitel.

3.2 Kritik mot den äldre lydelsen av 29 kap. 3 § BrB

I förarbetena till den äldre lydelsen av lagen, diskuterades möjligheten till att det förekom andra typer av förmildrande omständigheter, än de som uttryckligen nämndes i 29 kap. 3 § BrB. Departementschefen uttryckte då att det troligen var mer vanligt att det förekom andra förmildrande omständigheter vid sidan av de i paragrafen särskilt angivna, än att det förekom försvårande omständigheter förutom dem som uttryckligen angavs i 29 kap. 2 § BrB.²⁸ Borgeke kritiserade den äldre lydelsen av paragrafen och menade att det i ljuset av detta uttalande kunde ses som motsägelsefullt att lagstiftaren ansett att en restriktiv tillämpning, i vissa fall till och med en mycket restriktiv tillämpning, av 29 kap. 3 § BrB förutsatts. Han menade att lagstiftaren varit allt för återhållsam och att det borde ha funnits utrymme för en något mer generös tillämpning av de straffvärdeminskande faktorerna utan risk för straffsystemets legitimitet eller att förtroendet för det hos allmänheten äventyrades.²⁹

Borgeke fortsatte sin kritik av 29 kap. 3 § BrB i en artikel och föreslog då att vissa förstärkningsord skulle tas bort i paragrafen. Han ansåg att förstärkningsorden var onödiga och att de stred mot domstolspraxis. I första punkten menade han att det inte skulle krävas att provokationen varit *grov*, i andra punkten skulle det inte krävas att den tilltalade haft *starkt* nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande, i den tredje punkten skulle det inte behöva vara fråga om en *uppenbart* bristande utveckling och slutligen skulle det inte ha krävts en *stark* medkänsla i fjärde punkten. Han poängterade att den femte punkten som inte innehöll något förstärkningsord och att sloandet av förstärkningsorden skulle ligga i linje med den lagändring som skedde år 1994. Ändringen innebar att straffminimum fick underskridas när det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde. Innan ändringen fanns det ett krav på att ett underskridande av straffminimum skulle vara *uppenbart* påkallat. Med hänsyn till tröskeleffekter tog lagstiftaren bort ordet "uppenbart".³⁰ HD har dock i NJA 2000 s. 314 uttalat att det krävs starka skäl för att med stöd av förmildrande omständigheter underskrida föreskrivet straffminimum.

3.3 Första punkten – provokation

De tre första punkterna i 29 kap. 3 § BrB har språkligt ändrats vid reformen som skedde den första juli 2010. Nedan följer en redogörelse över hur dessa punkter var tänkta att tillämpas innan lagändringen 2010. Den nu gällande lydelsen av 29 kap. 3 § BrB behandlas under det fjärde kapitlet.

²⁷ Prop. 2007/08:97, s. 30-31.

²⁸ Prop. 1987/88:120, s. 85.

²⁹ Borgeke, s. 157.

³⁰ Borgeke, SvJT 2004 s. 891.

Den första punkten i 29 kap. 3 § BrB handlade om brott som föranletts av någon annans grovt kränkande beteende, d.v.s. brottet hade provocerats fram. Punkten tog sikte på situationer där någon retades eller hetsas till att begå brott. Enligt uttalanden i förarbetena, skulle punkten tillämpas med stor försiktighet, vilket markerades med kravet på att det skulle röra sig om ett "grovt kränkande beteende".³¹

Det uppställdes också krav på att det vid en objektiv bedömning av omständigheterna skulle framstå som förståeligt att den tilltalade agerat som han eller hon gjort för att en tillämpning av den första punkten skulle ha kommit ifråga.³²

3.4 Andra punkten – psykisk störning eller sinnesrörelse

Om den tilltalade på grund av en psykisk störning, sinnesrörelse eller någon annan orsak hade starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande, var detta enligt 29 kap. 3 § första stycket andra punkten BrB en förmildrande omständighet. Om punkten skulle tillämpas i fall som inte rörde psykisk störning, var det tvunget att handla om helt exceptionella fall.³³

Omständigheterna som punkten avsåg skulle vara av den styrkan att gärningsmannen på grund av dessa haft starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande. Normalt krävdes det att gärningsmannen inte på grund av sitt eget vållande hamnat i situationen. En person som hade kört bil och varit extremt trött kunde normalt inte få ett mildare straff. Berusning föll heller inte under denna punkt, utan den situationen reglerades av 1 kap. 2 § andra stycket BrB.³⁴ En alkoholbetingad psykisk störning kunde dock beaktas enligt bestämmelsen.³⁵

Det krävdes inte att störningen var av kvalificerat slag. Däremot krävdes det att den tilltalade hade haft en starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande, vilket gjorde att det låg i sakens natur att det måste ha rört sig om en mer påtaglig psykisk störning.³⁶ Den psykiska störningen skulle ha gett upphov till en situation i vilken den tilltalade haft en starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande. Borgeke diskuterade paragrafen och menade att det fanns anledning att tona ned de krav på en restriktiv rättstillämpning som lagstiftaren rent allmänt förutsatt gällande paragrafen. När någon begick ett brott under påverkan av en psykisk störning, om än inte bedömd som allvarlig, var det exempel på ett sådant tillfälle där restriktiviteten borde ha luckrats upp. Detta hörde samman med de svårigheter som ofta rådde vid bedömningen av psykiska störningstillstånd. Borgeke skrev att det inte föreföll rimligt att, vilket med en annan rättstillämpning lätt hade kunnat bli följden, låta gärningsmän som begått brott under påverkan av psykisk störning dömas till ett oavkortat straff.³⁷

³¹ Prop. 1987/88:120, s. 85

³² Prop. 1987/88:120, s. 85

³³ Prop. 1987/88:120, s. 86 samt Borgeke och Sterzel, s. 47.

³⁴ Prop. 1987/88:120, s. 86 samt Dahlström, Nilsson och Westerlund, s. 455.

³⁵ Borgeke, s. 160.

³⁶ Prop. 1990/91:58 s. 530.

³⁷ Borgeke, s. 159.

3.5 Tredje punkten – bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga

Den tredje punkten stadgade att om den tilltalades beteende haft samband med dennes uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga, skulle detta anses utgöra en förmildrande omständighet.

Bestämmelsen var innan lagändringen avsedd att tillämpas med stor försiktighet, vilket markerades genom användande av ordet "uppenbart". Om någon rent allmänt var omdömeslös, vilket torde kunna sägas om många som begår brott, ansågs detta inte skäl nog för att paragrafen skulle tillämpas.³⁸

---

³⁸ Prop. 1987/88:120, s. 86.

4 Gällande rätt

4.1 Allmänt

I samband med reformen av straffmätningen för allvarliga våldsbrott som trädde i kraft den första juli 2010, skedde också en ändring i 29 kap. 3 § BrB. Syftet med förändringen av 29 kap. 3 § BrB var att de förmildrande omständigheterna skulle få ett ökat genomslag vid straffvärdebedömningen av brott i allmänhet.³⁹

De förändringar som gjorts innebär att ordet "grovt" har bytts ut mot "uppenbart" i första punkten. I andra punkten har ordet "starkt" strukits på två ställen, vilket gör att den nuvarande lydelsen endast kräver "nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd" och "nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande". Ordet "uppenbart" har utmönstrats ut den tredje punkten och den nuvarande lydelsen blir då "bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga". I övrigt har några språkliga ändringar gjorts. De förändringar som gjorts genom lagändringen är kursiverade i paragrafen nedan.

29 kap. 3 § BrB lyder:

29 kap. 3 §

Som förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas

1. om brottet föranletts av någon annans *uppenbart* kränkande beteende,
2. om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft *nedsatt* förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft *nedsatt* förmåga att kontrollera sitt handlande,
3. om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes *bristande* utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,
4. om brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla, eller
5. om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. *Lag (2010:370)*.

De flesta remissinstanserna tillstyrkte förslaget eller lämnade det utan erinran, men Sveriges advokatsamfund avstyrkte förslaget. De ansåg att rättssäkerhetskrav som förutsebarhet och enhetlighet i rättstillämpningen tillgodosågs bättre av den gamla lydelsen, där det krävdes påtagliga kvalitetsskillnader för att straffvärdet skulle påverkas i mildrande riktning. Även Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet avstyrkte förslaget. Både Blekinge tingsrätt och Göteborgs tingsrätt ifrågasatte om vissa

---

³⁹ Prop. 2009/10:147, s. 1.

av förslagen verkligen kommer att leda till att de förmildrande omständigheterna får större genomslag.⁴⁰

I förarbetet uttalas det att de förmildrande omständigheterna sällan åberopas i domskälen. Detta kan ha två skäl. För det första, är de mindre allvarliga brotten inom respektive brottstyp vanligare än de grövre brotten och för det andra är utrymmet att tillämpa förmildrande omständigheter begränsat. Det krävs i många fall att omständigheten har varit av kvalificerat slag. Resultatet blir då att omständigheter som talar i mildrande riktning inte får något eller mycket litet genomslag vid straffvärdebedömningen. Detta är inte förenligt med principen om att svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare brott även inom en viss brottstyp. Straffvärdet måste bestämmas på ett mer nyanserat sätt med beaktande av samtliga omständigheter. En annan bidragande faktor till varför det är på detta sätt, tror advokat Stefan Risö, är att rätten gör det enkelt för sig och inte skriver något för att undslippa kritik. Han påpekar också att de individer som står åtalade för brott, ofta hävdar att de är oskyldiga, vilket gör att försvararna inte kan åberopa 29 kap. 3 § BrB med tanke på att ingen straffvärdebedömning ska göras om klienten är oskyldig. För att en försvarare ska kunna åberopa 29 kap. 3 § BrB, bör brottet vara erkänt.⁴¹

En ökad spännvidd i straffvärdebedömningen anses inte påverka förutsebarheten eller enhetligheten i praxis på ett negativt sätt.⁴² Advokat Stefan Risö ser reformen som positiv, eftersom det skönsmässiga inslaget i straffvärdebedömningen minskar när reglerna får större genomslag och på det sättet skapas en mer strukturerad bedömning.⁴³ Ett ökat utrymme för att beakta förmildrande omständigheter skulle också kunna ge upphov till att argumentationen kring bedömningen av straffvärdet blir tydligare, såväl i domstolen som i domskälen, vilket främjar en enhetlig rättstillämpning.⁴⁴

Den ökade spännvidden vid straffvärdebedömningen ska uppnås genom att de kvalificerade rekvisiten har ändrats eller tagits bort. Förändringarna ska göra att de förmildrande omständigheterna får genomslag även när de inte varit av kvalificerat slag eller av det kvalificerade slag som nu anges. Omständigheterna ska kunna verka i en ytterligare mildrande riktning, jämfört med när de förelegat i den styrka som den gamla lydelsen angav.⁴⁵ Hur mycket straffvärdet påverkas beror på med vilken styrka en förmildrande omständighet förelegat. Endast i undantagsfall kan omständigheten ha förelegat med sådan svag styrka att straffvärdet inte bör påverkas.⁴⁶

De omständigheter som nämns i 29 kap. 3 § BrB kommer in på ett ganska sent stadium av straffvärdebedömningen. Innan paragrafen bli aktuell, ska först förmildrande eller försvårande faktorer som är brottsinterna beaktas. Med detta avses omständigheter som är avgörande för brottsrubriceringen, inklusive svårighetsgraden. För de flesta brott bestäms straffvärdet av faktorer som är brottsinterna. Även uppsåt och oakt-

---

⁴⁰ Prop. 2009/10:147, s. 26-27.

⁴¹ Advokat Stefan Risö, intervju 2011-03-23.

⁴² Prop. 2009/10:147, s. 27-28.

⁴³ Advokat Stefan Risö, intervju 2011-03-23.

⁴⁴ Prop. 2009/10:147, s. 27-28.

⁴⁵ Prop. 2009/10:147, s. 28.

⁴⁶ Prop. 2009/10:147, s. 44.

samhet är brottsinterna faktorer. Deras existens påverkar inte det konkreta straffvärdet, men deras kvalitet eller intensitet kan ändå påverka straffvärdet. Flera omständigheter som nämns i 29 kap. 3 § BrB är sådana att de kan ha betydelse för ett brotts placering i en viss svårighetsgrad. T.ex. kan provokation göra att ett uppsåtligt dödande rubriceras som dråp och inte som mord. En svårighet är då om en sådan omständighet också kan betraktas vid straffvärdebedömningen. Grundläggande är att rätten måste undvika att räkna samma omständigheter två gånger till den tilltalades nackdel. Det är heller inte rimligt att den tilltalade ska kunna tillgodoräkna sig förmildrande omständigheter två gånger.⁴⁷

4.2 Första stycket

4.2.1 Allmänt om första stycket

De förmildrande omständigheterna i 29 kap. 3 § BrB är ett komplement till 29 kap. 1 § BrB. Uppräkningen av förmildrande omständigheter i 29 kap. 3 § BrB är exemplifierande och det finns även andra omständigheter som kan leda till en mildare bedömning. De punkter som är kodifierade är de som lagstiftaren ansåg vara vanligast förekommande och mest betydelsefulla. Punkterna innefattar de flesta fall och är ganska uttömmande, vilket gör att det är ovanligt att de tillämpas utöver de situationer som beskrivs i punkterna.⁴⁸

4.2.1.1 Utöver vad som är föreskrivet för vissa fall

I 29 kap. 3 § BrB första stycket ges en hänvisning till att bestämmelsen ska tillämpas utöver vad som är föreskrivet för vissa fall. Omständigheter som minskar straffvärdet finns även reglerade på andra ställen i brottsbalken. I 23 kap. 5 § BrB regleras fall där någon har förmåtts att medverka till ett brott genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning, eller ock medverkat i en mindre mån. I sådana fall kan rätten döma till lindrigare straff än vad som är stadgat för brottet. För att 23 kap. 5 § BrB ska kunna tillämpas, krävs det att det är fråga om medverkan till brott.⁴⁹ Alla former av medverkan täcks in, d.v.s. inte bara medhjälp, utan även anstiftan och gärningsmannaskap. En gärningsman som är ett redskap i en anstiftares hand kan dock ändå tänkas komma i åtnjutande av strafflindring. I ringa fall ska den tilltalade inte dömas till ansvar.⁵⁰

23 kap. 5 § BrB kan aldrig tillämpas på en ensam gärningsman, till skillnad från 29 kap. 3 § BrB, som är tillämplig även i sådana situationer. 29 kap. 3 § BrB ställer heller inte upp något krav på att det ska röra sig om medverkan för att en minskning av straffvärdet ska kunna ske.

HD använde 23 kap. 5 § BrB i NJA 1985 s. 726, där två personer dömdes för grov varusmuggling av narkotika och medhjälp till grovt narkotikabrott. Domstolen tillämpade 23 kap. 5 § BrB och satte ned straffet till fängelse i nio månader, trots att minimistrafet för vart och ett av dessa brott var två år. Skälet till att HD ansåg att straffet kunde

⁴⁷ Jareborg och Zila, s. 111.

⁴⁸ Advokat Stefan Risö, intervju 2011-03-23.

⁴⁹ Se NJA 2004 s. 354.

⁵⁰ Se NJA 2006 s. 577.

sättas ned var att de två tilltalade hade gjort allvarliga försök att komma ifrån smugglingen. De tilltalade hade sedan hotats och därmed befunnit sig i en sådan situation att de inte hade något annat val än att genomföra smugglingen.

4.2.1.2 Bevisbördan

Vad gäller bevisbördan för punkterna 1-4 i paragrafen, är det upp till åklagaren att visa att omständigheterna inte förelegat. Enligt förarbetet gäller samma beviskrav som för nödvärn.⁵¹ Detta uttalande bör också gälla för den femte punkten, som inte fanns vid tidpunkten för förarbetsuttalandet.⁵² Åklagaren har fullgjort sin skyldighet genom att en förmildrande omständighet inte har nämnts eller att det inte framkommit i övrigt att sådana omständigheter förelegat. Bevisskyldigheten är uppfylld om den tilltalade åberopat en förmildrande omständighet och denna framstår som verklighetsfrämmande eller om omständigheterna är sådana att den "framstår som obefogad".⁵³ Med sistnämnda uttryck avses ett något lägre beviskrav än det som annars gäller i brottmål. Anledningen till varför ett lägre beviskrav godtas i dessa fall är de stora svårigheter som är förenade med att föra bevisning om att en omständighet inte förelegat.⁵⁴ Vad gäller andra punkten, finns det dock goda skäl som talar för att kravet sätts ännu lägre.⁵⁵

4.3 Första punkten – provokation

I den första punkten har "grovt kränkande beteende" ersatts med "uppenbart kränkande beteende". Örebro tingsrätt avstyrkte förslaget, eftersom det innebar att utrymmet att beakta provokation ökar.⁵⁶ Lagrådet, tillsammans med ytterligare ett par remissinstanser, ifrågasatte om ordbytet verkligen ger någon saklig skillnad.⁵⁷

Regeringen ansåg att en provokation bör kunna beaktas även när den varit av en mindre styrka, än vad som förutsätts vid användande av ordet "grovt". Avsikten med att byta ut "grovt" mot "uppenbart" är att utvidga utrymmet för att beakta provokation. Det krävs emellertid fortfarande att beteendet objektivt sett utgjort en provokation.⁵⁸

Bedömningen om det föreligger en provokation så som avses i paragrafen ska ske utifrån vad som utgör ett klart kränkande beteende i en sådan situation det varit fråga om i det enskilda fallet. Vid en objektiv bedömning av omständigheterna ska det framstå som förståeligt att den tilltalade agerat på det sätt som denne gjort. Faktorer som kan vara av betydelse är t.ex. de inblandades bakgrund och relation till varandra.⁵⁹ Grunden för att anse provokation som en förmildrande omständighet är alltså inte att den tilltalade saknade möjlighet att kontrollera sitt handlande. Det går istället att dra paralleller till hur excessbedömningar vid nödvärn ser ut, eftersom den tilltalade ska ha haft en moraliskt godtagbar anledning att kraftigt reagera, men inte på det sätt som

⁵¹ Prop. 1987/88:120, s. 86.

⁵² KBrB, 29:33.

⁵³ Prop. 1987/88:120, s. 86 samt NJA 1990 s. 210.

⁵⁴ Borgeke och Sterzel, s. 47.

⁵⁵ Borgeke, s. 157-158.

⁵⁶ Prop. 2009/10:147, s. 27.

⁵⁷ Prop. 2009/10:147, s. 29.

⁵⁸ Prop. 2009/10:147, s. 29.

⁵⁹ Prop. 2009/10:147, s. 44.

skett.⁶⁰ Rättsväsendet kan inte tolerera att den enskilde tar sig rätt att straffa den som han uppfattar har betett sig kränkande mot honom.⁶¹ Provokation i form av att någon retas eller hetsas till att begå brott kan främst beaktas vid misshandelsbrott och ärekränkingsbrott.⁶² Ofta påverkar provokationen brottets placering i svårighetsgrad.⁶³ Det är t.ex. vanligt att misshandel som är provocerad bedöms som ringa. Vid sexuella övergrepp är "provokation" i form av att målsäganden tillåtit vissa närmanden utan betydelse för straffvärdet.⁶⁴

I en artikel diskuterar von Hirsch och Jareborg vad provokation i straffrättslig mening vanligen innebär. De anser att provocerat handlande i sin vanligaste form förekommer då gärningsmannen riktar sig mot den som kränkt honom i ord eller handling. Det förutsätts att gärningsmannen inte handlar i syfte att avvärja någon fara. Handlande i nödvärnssituation är förvisso "provocerat", men bör undantas från vad som avses med provokation i detta fall. De menar att det är uteslutet att den provocerades handling kan vara rättfärdigad, eftersom gärningsmannens behov av att få utlopp för sin vrede inte är ett intresse som förtjänar rättsordningens skydd. Artikelförfattarna diskuterar även om en provocerad handling skulle kunna vara ursäktad, eller åtminstone en partiellt ursäktande omständighet. Enligt dem kan det då bli aktuellt med provokation som en ansvarsfrihetsgrund.⁶⁵

Det förekommer ofta att den tilltalade hävdar att målsäganden framkallat hans brott genom sitt eget beteende, vilket i kan vara korrekt i flera fall. Trots detta, menar advokat Stefan Risö, är det ovanligt att advokater explicit åberopar 29 kap. 3 § BrB. Där emot är det mer vanligt att ett provocerande beteende finns med i ett bakomliggande resonemang.⁶⁶

Värt att notera är att provokation enligt denna punkt inte ska sammanblandas med s.k. brottsprovokation.⁶⁷

4.4 Andra punkten – psykisk störning eller sinnesrörelse

Ordet "starkt" har tagits bort i två led i den andra punkten. Göteborgs tingsrätt och Hovrätten för Nedre Norrland förespråkade att bestämmelsen om nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande inte skulle förändras.⁶⁸

Regeringen ansåg att i enlighet med syftet att spännvidden ska öka vid straffvärdebedömningen och att någon utvidgning i övrigt av bestämmelsen inte görs, saknades det skäl att behålla kvalificeringen.⁶⁹

⁶⁰ Jareborg och Zila, s. 116.

⁶¹ Borgeke, s. 158.

⁶² Jareborg och Zila, s. 116 samt Dahlström, Nilsson och Westerlund, s. 455. Se även nedan refererade NJA 1995 s. 661 och jfr NJA 1991 s. 438.

⁶³ Jareborg och Zila, s. 116 samt prop. 1987/88:120, s. 85. Se t.ex. NJA 1972 s. 654, NJA 1975 s. 594, NJA 1985 s. 757 och nedan refererade NJA 1995 s. 464.

⁶⁴ Jareborg och Zila, s. 116.

⁶⁵ von Hirsch och Jareborg, NTfK 1986 s. 436-437.

⁶⁶ Advokat Stefan Risö, intervju 2011-03-23.

⁶⁷ Borgeke, s. 158.

⁶⁸ Prop. 2009/10:147, s. 27.

Betydelsen av att ordet "starkt" slopats är ännu inte helt klar. Tidigare ansågs punkten, vid sidan av mer påtagliga psykiska störningar, tillämplig endast i helt exceptionella fall. Det är klart att lagändringen förutsätter en vidare tillämpning. Fortfarande torde dock det normalt krävas att gärningsmannen hamnat i situationen utan eget vållande. Extrem trötthet som orsak till en trafikolycka torde behandlas som tidigare, lika så fall där gärningsmannen varit berusad.⁷⁰

Punkten aktualiseras främst när domstolen enligt 30 kap. 6 § BrB överväger att döma den tilltalade till fängelse för ett brott som begåtts under påverkan av allvarlig psykisk störning. I fall där fängelse döms ut kan domstolen beakta den psykiska störningen som bidragit till brottet.⁷¹

Begreppet "allvarlig psykisk störning" innefattar ett flertal olika tillstånd. Till allvarlig psykisk störning räknas tillstånd av psykotisk karaktär som ger upphov till en störd realitetsvärdering. Demens, allvarliga depressioner, svåra personlighetsstörningar, alkohol- samt narkotikapsykoser och svårartade abstinensstillstånd inkluderas också i begreppet.⁷² Slutligen faller även psykisk utvecklingsstörning och andra liknande intellektuella funktionsnedsättningar inom ramen för vad som anses vara en allvarlig psykisk störning, jfr 1 § i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Vilka krav som ska ställas på utredningen förklarar HD i NJA 2004 s. 702 (mordet på Anna Lindh). Det är en överviktsprincip som rätten ska tillämpa, vilket är ett avsteg från det vanliga beviskravet i brottmål. Detta är naturligt eftersom frågan inte rör gärningsmannens skuld. Borgeke menar att det finns skäl som talar för att bedömningen av om det förelegat en psykisk störning, som kan utgöra en förmildrande omständighet, bör ske på motsvarande sätt som i det angivna rättsfallet. Det borde alltså räcka med att rätten kommer fram till att det finns övervägande skäl som talar för att det förekommit en psykisk störning i underlaget. Vad gäller sinnesrörelse eller annan orsak till den tilltalades handlande torde dock det normala beviskravet gälla, vilket innebär att åklagaren ska förebringa bevisning om omständigheten inte förelegat. Borgeke menar dock att rättsläget i denna fråga framstår som oklart i nuläget.⁷³

Under 29 kap. 3 § första stycket andra punkten BrB faller beteenden där någon under tillfällig depression eller stark upprördhet begår en handling som för honom i vanliga fall är främmande. Stark sinnesrörelse som uppstår under provokation faller däremot primärt under första punkten i paragrafen. Uttrycket "annan orsak" tar sikte på skäl som extrem trötthet, fysisk utmattning eller hög feber.⁷⁴

Bestämmelsen kan tillämpas även om den tilltalade vid domstillfället är psykiskt återställd, har en lägre grad av psykisk störning eller en annan typ av psykisk störning än vad denne hade vid gärningstillfället.⁷⁵

⁶⁹ Prop. 2009/10:147, s. 29.

⁷⁰ KBrB, 29:30 b.

⁷¹ Jareborg och Zila, s. 116.

⁷² Prop. 1990/91:58, s. 86.

⁷³ Borgeke, s. 160.

⁷⁴ Prop. 1987/88:120, s. 85 samt KBrB, 29:30 b.

⁷⁵ Prop. 2007/08:97, s. 36-37 samt Borgeke och Sterzel, s. 47.

4.4.1 Den andra punkten i relation till 30 kap. 6 § BrB

4.4.1.1 Allmänt om 30 kap. 6 § BrB

30 kap. 6 § BrB lyder:

30 kap. 6 § BrB

Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning ska i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska rätten beakta

1. om brottet har ett högt straffvärde,
2. om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård,
3. om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt, samt
4. omständigheterna i övrigt.

Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller dock inte om den tilltalade har vållat sin bristande förmåga på det sätt som anges i första stycket 3.

Om rätten i fall som avses i första eller andra stycket finner att någon påföljd inte bör dömas ut, ska den tilltalade vara fri från påföljd. *Lag (2008:320)*.

År 2008 skedde en förändring i 30 kap. 6 § BrB, vilken innebar att det tidigare fängelseförbudet för gärningsmän som begått brott under allvarlig psykisk störning togs bort. Denna ändring är en begränsad reform som skett i avvaktan på att en mer genomgripande reform ska genomföras. Det finns däremot kvar en rest av fängelseförbudet i 30 kap. 6 § andra stycket.⁷⁶

Fängelse enligt 30 kap. 6 § BrB får dömas ut när det finns synnerliga skäl. Sådana skäl kan vara att brottet har ett högt straffvärde, om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård, om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt samt omständigheterna i övrigt. Det finns inte angivet vad som avses med ett högt straffvärde i lagtexten, men i förarbetet anges fyra år som ett riktvärde. Trots detta uttalande sägs även i förarbetet att det inte är uteslutet med fängelse i fall då straffvärdet är lägre. Tanken är istället att riktvärdet ger en anvisning om att fängelse som huvudregel inte ska aktualiseras vid ett straffvärde under fyra år. Straffvärdet är dock av underordnad betydelse i situationer där den tilltalade själv vållat sitt tillstånd.⁷⁷

I första hand är det tänkt att den som begått ett brott under inverkan av en allvarlig psykisk störning ska dömas till en annan påföljd än fängelse. Domstolen ska pröva om det föreligger ett vårdbehov vid domstillfället. Kommer domstolen fram till att det föreligger en allvarlig psykisk störning vid domstillfället, kan den tilltalade överlämnas till rättspsykiatrisk vård eller annan typ av vård. Om den tilltalade däremot saknar eller

⁷⁶ Dir. 2008:93.

⁷⁷ Prop. 2007/08:97, s. 38.

har ett begränsat behov av psykiatrisk vård är detta något som talar för fängelse. Denna faktor ska tillmätas stor betydelse i domstolens prövning.⁷⁸

Har den tilltalade själv vållat sitt rus eller någon liknande omständighet är detta en faktor som ska tillmätas stor vikt oberoende av straffvärdet. Gärningsmannen ska själv ha vållat sitt tillstånd och detta ska ha skett av åtminstone oaktsamhet. Det måste ha rört sig om en frivillig förtäring och den tilltalade ska ha haft anledning till att förvänta sig sin psykiska reaktion. Om däremot den tilltalade inte har haft anledning att räkna med sin psykiska reaktion, är den inte självförvållad. Vållandet måste ha skett i anslutning till brottet. En avbruten medicinering som utlöser en psykisk reaktion kan anses vara självförvållad.⁷⁹

Fängelse får dock inte dömas ut om den tilltalade till följd av störningen saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. När den tilltalade haft en sådan förmåga, men då denna varit starkt nedsatt, ska domstolen betrakta det som en förmildrande omständighet. Bedömningen får betydelse i två avseenden, dels i frågan om straffvärdet är så högt att det talar för fängelse och dels för den faktiska straffmätningen när fängelse ska utdömas.⁸⁰

För att den tilltalade ska anses ha saknat förmåga att inse gärningens innebörd i den mening som avses i 30 kap. 6 § andra stycket BrB, krävs det att den tilltalade i avsevärd grad brustit i sin bedömning och föreställning om den situation i vilken gärningen begåtts. Det kan röra sig om fall där den tilltalade inte kunnat bedöma sin gärning och relatera den till verkligheten. Exempel på sådana situationer är när den tilltalade på grund av en akut psykos eller motsvarande tillstånd har haft en bristande verklighetsuppfattning av typen vanföreställning eller konfusion, vilken varit avgörande för den tilltalades handlingssätt. Tillfällen där den tilltalade insett gärningens innebörd, men saknat förmåga att anpassa sitt handlande efter denna insikt på grund av sitt psykiska tillstånd faller också in under sådana situationer där 30 kap. 6 § BrB kan bli tillämplig. Det kan slutligen även handla om fall där den tilltalade lider av schizofreni och påverkats av "röster", s.k. imperativa hallucinationer.⁸¹

4.4.1.2 29 kap. 3 § BrB och 30 kap. 6 § BrB

29 kap. 3 § första stycket andra punkten BrB aktualiseras främst i de fall där den tilltalades förmåga att anpassa sitt handlande efter en insikt om gärningens innebörd varit begränsad och fängelseförbudet enligt 30 kap. 6 § BrB inte gäller.⁸² Graden av påverkan har betydelse för hur mycket straffvärdet ska reduceras. Ju större påverkan varit, desto större bör reduktionen av straffvärdet vara.⁸³ Om den tilltalades tillstånd varit nära ett sådant tillstånd som avses i 30 kap. 6 § andra stycket BrB, bör straffvärdet reduceras i betydande mån enligt 29 kap. 3 § andra punkten. Det kan t.ex. gälla om den tilltalade upplevt sig vara styrd av någon annan och därför haft nedsatt förmåga att

⁷⁸ Prop. 2007/08:97, s. 38.

⁷⁹ Prop. 2007/08:97, s. 39.

⁸⁰ Prop. 2007/08:97, s. 36-37 samt Borgeke och Sterzel, s. 47.

⁸¹ Prop. 2007/08:97, s.40.

⁸² Borgeke och Sterzel, s. 47.

⁸³ Se Svea HovR:s dom i mål B 3601-10.

påverka handlandet. Ett annat exempel kan vara då den tilltalade till följd av alkoholförtäring reagerat på ett oförutsebart sätt, utan att tillståndet är att anse som självförvållat, och dennes förmåga att kontrollera sitt handlande blivit starkt nedsatt på grund av detta.⁸⁴

4.5 Tredje punkten – bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga

I den tredje punkten har rekvisitet "uppenbart" tagits bort. Nu krävs "bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga". Lagrådet anförde att denna ändring skulle innebära en avsevärd utvidgning av punktens tillämpningsområde och ifrågasatte om detta var lämpligt. Emellertid är en sådan stor utvidgning inte avsedd, utan regeringen uttalade att deras avsikt var att utrymma att beakta bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga ska utvidgas något.⁸⁵

En förutsättning för att den tredje punkten ska vara tillämplig är att det måste finnas ett orsakssamband mellan det brottsliga handlandet och bristen. Handlandet ska ha stått i samband med och påverkats av bristen. Den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga fastställs genom att titta på om den tilltalade avviker från vad som får anses vara normalt för med den tilltalade jämförbara personer. Den omdömeslöshet som i allmänhet anses föreligga när någon begår brott är inte tillräcklig. Punkten är heller inte generellt tillämplig när en yngre person har begått brott.⁸⁶ Bristande utveckling förekommer kanske främst hos yngre personer, men kan även förekomma hos äldre.⁸⁷

Jareborg anser att domstolarna normalt inte brukar bry sig om att tillämpa 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB vid sidan av 29 kap. 7 § BrB.⁸⁸ Även Borgeke m.fl. framhåller att domstolarna sällan ser skäl att tillämpa 29 kap. 3 § BrB vid bedömningen av brott som begåtts av unga lagöverträdare.⁸⁹ Det går att fråga sig varför det är på detta sätt. En syn på saken är, enligt advokat Stefan Risö, att domstolen ser att ungdomarna får sin "rabatt" ändå, d.v.s. genom att enbart 29 kap. 7 § BrB tillämpas. Ytterligare en frågeställning är om det kan vara så att försvararna inte är särskilt benägna att åberopa punkten, eftersom det kan vara känsligt att säga att ens klient är mer omogen än genomsnittet. Advokat Stefan Risö menar att denna problematik kan uppstå, men att det kan avhjälpas genom att försvararen talar med sin klient innan rättegången, för att denne ska vara förberedd på vad som kommer att sägas vid huvudförhandlingen. Han påpekar också att även om en försvarare inte åberopar 29 kap. 3 § BrB uttryckligen, har domstolen alltid möjlighet att tillämpa paragrafen på eget initiativ.⁹⁰

⁸⁴ Prop. 2007/08:97, s. 37.

⁸⁵ Prop. 2009/10:147, s. 29.

⁸⁶ Prop. 2009/10:147, s. 44.

⁸⁷ Borgeke, s. 160.

⁸⁸ Jareborg, SvJT 1992 s. 268. Se även nedan refererade NJA 2000 s. 314.

⁸⁹ Borgeke m.fl., SvJT 2006 s. 245. Jfr även NJA 2007 s. 636, NJA 2005 s. 690 och NJA 2005 s. 878

⁹⁰ Advokat Stefan Risö, intervju 2011-03-23.

I NJA 2007 s. 636 konstaterade HD att det är en sedan länge tillämpad princip att straffrättsliga ingripanden mot unga anpassas efter deras brist på mognad, begränsade erfarenheter och särskilda förhållanden. En användning av enbart straffvärdet, även med ett beaktande av 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB, som utgångspunkt för bedömningen om ungdomstjänst ska anses utgöra en tillräckligt ingripande påföljd för brottet, riskerar att resultera i att utrymmet för ungdomstjänst som påföljd skulle bli mindre ju yngre lagöverträdaren är. I förarbetet anges att det högsta antalet timmar ungdomstjänst bör kunna användas då brottets straffvärde, efter beaktande av "ungdomsrabatten" motsvarar sex månaders fängelse.⁹¹ Det skulle kunna få effekten att det inte blir möjligt att använda hela skalan upp till 150 timmar ungdomstjänst för de yngsta lagöverträdarna, eftersom straffnedsättningen brukar vara större ju yngre lagöverträdarna är. Domstolarna borde först bedöma vilket straffmättningsvärdet är och sedan tillämpa ungdomstjänst som påföljd om detta värde inte överstiger fängelse sex månader.⁹²

4.5.1 Relationen mellan 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB och 29 kap. 7 § BrB

4.5.1.1 Allmänt om 29 kap. 7 § BrB

Såväl 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB som 29 kap. 7 § BrB tar sikte på unga lagöverträdare, men paragraferna är utformade för olika situationer. 29 kap. 3 § BrB har betydelse för bedömningen av straffvärdet för omogna personer, medan 29 kap. 7 § BrB behandlar straffmätningen för alla unga lagöverträdare.⁹³

29 kap 7 § BrB lyder:

29 kap. 7 §

Har någon begått brott innan han eller hon fyllt tjuogoett år, ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt tjuogoett år får inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 §, får dock dömas till fängelse i högst fjorton år.
Lag (2009:396)

Paragrafen påverkar inte i sig bedömningen av brottslighetens straffvärde, vilket HD framhållit i NJA 1991 s. 444 och NJA 1994 s. 153.⁹⁴

Grunden som paragrafen vilar på har varit uppe i diskussion. Munck har menat att bestämmelsen får förutsättas vila på tanken att ett brott som har begåtts av barn eller ungdomar under 18 år ska presumeras ha ett lägre straffvärde än om brottet under motsvarande omständigheter begåtts av en vuxen.⁹⁵ Ett annat sätt att förklara be-

⁹¹ Prop. 2005/06:165 s. 75 f. Se också NJA 2007 s. 624 gällande påföljdsbestämning för en 15-åring och en 18-åring som gjort sig skyldiga till mened.

⁹² Borgeke och Månsson, SvJT 2007 s. 193.

⁹³ Holmqvist, JT 2000-01 s. 914.

⁹⁴ I NJA 2003 s. 229 har HD däremot gjort en missvisande hänvisning till straffvärdebedömningen. Se även Borgeke m.fl., SvJT 2006 s. 246.

⁹⁵ Munck, Flores juris et legum. Festskrift till Nils Jareborg, s. 506.

stämelsen är att straffrättsliga ingripanden ofta drabbar ungdomar hårdare än vuxna, särskilt vad gäller frihetsberövande påföljder.⁹⁶

För att 29 kap. 7 § BrB ska kunna tillämpas krävs det inte att gärningsmannens låga ålder har påverkat gärningsmannens handlande.⁹⁷ 29 kap. 7 § BrB har i första hand tillämpats för att sätta ned frihetsberövande straff, men används också för bötesstraff i vissa situationer.⁹⁸ Även om slutna ungdomsvård formellt inte är straff, ska också denna påföljd straffmätas och ett hänsynstagande till den tilltalades ålder ska ske på samma sätt som vid utdömmande av ett fängelsestraff.⁹⁹

RÅ antog 2004 riktlinjer för hur 29 kap. 7 § BrB ska tillämpas vad gäller bötesstraff. Riktlinjerna går i korthet ut på att de böter som föreläggs ungdomar under 18 år vid strafföreläggande inte ska vara högre än 90 dagsböter, i det fall böter hade tillämpats då den tilltalade varit över 21 år gammal.¹⁰⁰ Tanken bakom detta är att det ska skapas ett utrymme från och med 100 dagsböter till och med 150 dagsböter för rätten att döma till böter istället för fängelse eller en mot fängelse utbytbar påföljd. En vuxen lagöverträdare skulle i detta fall ha dömts till fängelse eller en mot fängelse utbytbar påföljd. RÅ konstaterar att när det rör sig om ungdomar under 18 år, saknas det normalt anledning att tillämpa ungdomsrabatt vid brott som endast ska föranleda penningböter. Ingen rabatt ska heller ges vid brott som skall föranleda dagsböter för gärningsmän som är mellan 18 och 21 år.¹⁰¹

4.5.1.2 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB

Skillnaden mellan 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB är av betydelse. Tillämpas 29 kap. 3 § BrB och straffvärdet sänks från över ett års fängelse till under ett års fängelse, innebär detta naturligtvis att vissa bestämmelser som tar sikte på höga straffvärden inte blir tillämpliga. Ett straffvärde på ett år eller mer ger skäl för fängelse enligt 30 kap. 4 § andra stycket BrB. Tillämpas 29 kap. 3 § BrB och straffvärdet sjunker under denna gräns, finns det inte längre någon presumtion för fängelse. Går domstolarna istället direkt till 29 kap. 7 § BrB, innebär det att endast straffmätningen påverkas. Straffvärdet förblir då opåverkat och fängelsepresumtionen kvarstår. Holmqvist poängterar att denna skillnad inte bör överdrivas i praktiken, eftersom ettårsgränsen är en presumtion och fängelse inte bör dömas ut om straffmätningens värde är lägre, se 30 kap. 5 § BrB. Med anledning av att det finns flera bestämmelser som stadgar att hänsyn ska tas till straffmätningens värde, finns det dock skäl att hålla isär 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB. HD har betonat detta i det nedan refererade rättsfallet NJA 2000 s. 314.

HD har i NJA 2005 s. 878 diskuterat schablonregler för påföljder för unga lagöverträdare och kommit fram till att det främst är aktuellt med en schablonisering av bötespåföljderna. HD uttryckte viss skepsis mot en schabloniserad regel som tar utgångspunkt i straffvärdet för en vuxen, eftersom 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten ibland

⁹⁶ Borgeke m.fl., SvJT 2006 s. 243.

⁹⁷ Borgeke m.fl., SvJT 2006 s. 243.

⁹⁸ RÅ 2004:1, s. 3.

⁹⁹ Borgeke och Sterzel, s. 85.

¹⁰⁰ För en mer detaljerad redogörelse, se RÅ 2004:1.

¹⁰¹ RÅ 2004:1, s. 7.

kräver att straffvärdet korrigeras med hänsyn till den tilltalades omogenhet och bristande utveckling. Detta skulle komplicera användandet av en sådan regel. Borgeke m.fl. anser dock att en schabloniserad regel som kan behöva korrigeras med hänsyn till den tilltalades omogenhet inte skulle innebära någon svårare komplikation.¹⁰²

4.6 Fjärde punkten – stark mänsklig medkänsla

Denna punkt behandlar fall då den brottsliga handlingen har föranletts av stark mänsklig medkänsla. Exempel på sådana brott är s.k. barmhärtighetsmord, t.ex. då en person dödar en nära anhörig som är obotligt sjuk i syfte att göra slut på dennes plågor. Utöver dessa tillfällen, torde det inte komma i fråga att tillämpa 29 kap. 3 § första stycket fjärde punkten BrB.¹⁰³

En angränsande fråga är hur ett samtycke från den som blir tillfogad kroppsskada eller till och med uppsåtligt dödad ska behandlas.¹⁰⁴ Detta diskuterades i förarbetet till 24 kap. 7 § BrB. Samtycke kan ges för vad som anses vara ringa misshandel och möjligen även i mer speciella situationer för misshandel av normalgraden. Det är även möjligt att ge samtycke till grov misshandel under t.ex. läkarbesök eller tandläkarbesök, då vårdpersonal utför olika ingrepp. Uppsåtligt dödande som skett med samtycke, eller till och med på uppmaning av någon som inte vill leva längre, bör aldrig leda till ansvarsfrihet. I sådana situationer får hänsyn tas genom 29 kap 1 och 3 §§.¹⁰⁵ I sammanhanget är det dock viktigt att komma ihåg att medhjälp till självmord inte är ett brott överhuvudtaget.¹⁰⁶

I förarbetet till brottsbalken diskuterades nedsättning av påföljd eller att påföljden helt skulle falla bort i situationer där dödande har skett med samtycke. Departementschefen kunde tänka sig detta endast i exceptionella fall, där det skulle vara uppenbart stötdande för den allmänna rättskänslan om påföljdseftergift inte gavs.¹⁰⁷ Även i SOU 1988:7 diskuterades aktiv dödshjälp. Som exempel på en situation där domstolarna skulle ha möjlighet att underlåta att straffa den som med samtycke tagit annans liv nämndes s.k. utvidgade självmord, där två personer kommer överens om att en ska döda den andre och sedan sig själv, men den ene misslyckas med det sistnämnda. En annan situation som nämndes var fall då en fallskärmshoppare under krig ådrar sig dödliga skador där ingen hjälp finns att få och ber sin kamrat att förkorta hans lidanden. Här föreslår också kommittén att omständigheter som har samband med brottet ska påverka gärningens straffvärde och inte leda till påföljdseftergift. På så sätt kan ansvarsfrihet därigenom uppnås i de fall där skälen väger tungt. Det ska föreligga ett giltigt samtycke och det måste stå alldeles klart att personen i fråga vill dö. Det bör även krävas att personen saknar eller har ytterst begränsade möjligheter att själv ta sitt liv.¹⁰⁸

¹⁰² Borgeke m.fl., SvJT s. 253.

¹⁰³ Prop. 1987/88:120, s. 86.

¹⁰⁴ Borgeke, s. 162.

¹⁰⁵ Prop. 1993/94:130, s. 42-43 samt SOU 1988:7 s. 99.

¹⁰⁶ Dahlström, Nilsson och Westerlund, s. 455. Se även RH 1996:69.

¹⁰⁷ Prop 1962:10 del C, s. 381.

¹⁰⁸ SOU 1988:7, s. 123-124.

4.7 Den femte punkten

Den femte punkten tillkom genom lagen (1994:458) om ändring i brottsbalken. Ändringen resulterade i att excessbestämmelsen flyttades från 24 kap. 5 § BrB till 24 kap. 6 § BrB och bestämmelsens andra stycke om möjligheten till straffnedsättning i fall av excess flyttades till 29 kap. 3 § första stycket femte punkten. Tillämpningsområdet för 29 kap. 3 § första stycket femte punkten utvidgades också till att omfatta alla situationer enligt 24 kap.¹⁰⁹

Den femte punkten reglerar situationer enligt 24 kap. BrB, där ansvarsfrihet inte ska inträda. Gärningen är i dessa situationer att anse som brottslig. Skälet till förslaget var att det uppfattades som orimligt att påföljdsbestämningen skulle ske enligt vanliga regler när gränsen för vad som är brottsligt precis har passerats. Vid dessa tillfällen finns det ett behov av att det ska vara möjligt att döma till lindrigare straff. Om det t.ex. rör sig om en situation där samtycke har förelegat, men då gärningen precis kommit upp i gränsen för vad som är brottsligt, skulle det vara orimligt att inte ta hänsyn till det faktum att samtycke funnits. Hänsyn måste tas till att det förelegat en situation som liknar vad som beskrivs i en av ansvarsfrihetsreglerna.¹¹⁰

Den femte punkten är tillämplig på alla objektiva och subjektiva ansvarsfrihetsgrunder i 24 kap. Utrymmet att tillämpa den vid straffrättsvillfarelse, torde p.g.a. den restriktivitet som gäller för den ansvarsfrihetsgrunden, vara mindre än för de andra ansvarsfrihetsgrunderna.¹¹¹

Regeln ska tillämpas med urskiljning och det finns situationer där den inte kommer i fråga att tillämpa. Ett exempel på en sådan situation är om den tilltalade handlat uppenbart oförsvarligt i en nödvärnssituation, men inte varit medveten om sin rätt att handla i nödvärn.¹¹² Bestämmelsen blir däremot tillämplig om den tilltalade uppfattat att det förelåg en objektiv ansvarsfrihetsgrund och personen i fråga sedan överskred gränsen för hans eller hennes handlande i den inbillade situationen kan förevarande paragraf tillämpas. Ett exempel på en sådan situation förekommer i det nedan refererade NJA 1995 s. 661, där den tilltalade överskred sin inbillade rätt till nödvärn. Bestämmelsen blir dock inte tillämplig i situationer där missuppfattningen har grund i den tilltalades självförvållade berusning.¹¹³

Särskilt i nödvärnslignandesituationer kan mer än en av punkterna i 29 kap. 3 § BrB vara tillämplig. I NJA 1995 s. 661, som är refererat nedan, tillämpades både första och femte punkten. I NJA 2005 s. 237 fastställdes domen för en 19-åring till två års fängelse för dråp. Den tilltalade hade befunnit sig i en nödvärnssituation, men handlat uppenbart oförsvarligt. Med stöd av 29 kap. 3 § första stycket femte punkten och 29 kap. 7 § BrB sattes straffet ned.

¹⁰⁹ Prop. 1993/94:130, s. 44 samt Borgeke och Sterzel, s. 48.

¹¹⁰ Prop. 1993/94:130, s. 61.

¹¹¹ Prop. 1993/94:130, s. 74.

¹¹² Prop. 1993/94:130, s. 61.

¹¹³ Borgeke, s. 163.

4.8 Andra stycket

Paragrafens andra stycke ger en möjlighet för rätten att ådöma lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Andra stycket är tänkt att kunna tillämpas även om andra mycket starkt förmildrande omständigheter föreligger än sådana som avses i första stycket.¹¹⁴ Det skedde inte någon förändring av det andra styckets lydelse i och med reformen som gjordes den första juli 2010. På grund av att utrymmet för att beakta förmildrande omständigheter enligt första stycket ökar, bör dock tillämpningen av andra stycket öka något.¹¹⁵ På detta sätt påverkas även andra stycket av den reform som gjorts.

Vid införandet av 29 kap. 3 § BrB ifrågasatte några av remissinstanserna om möjligheterna att gå under vad som är stadgat för brottet skulle bli för stora. Det ansågs även finnas en risk för att införandet av paragrafen skulle leda till en avsevärd osäkerhet om hur denna skulle tillämpas och att det i sin tur skulle leda till att enligheten i dömandet äventyras. Remissinstanserna oroade sig även över risken att paragrafen skulle komma att återopas i en rad fall där tillämpning var klart utesluten, vilket i sin tur skulle leda till tidsförluster, på grund av utformningen med några exemplifierande punkter. Denna kritik bemöttes i specialmotiveringen med en hänvisning till att den då gällande 33 kap. 4 § BrB innehöll en uppräknning av omständigheter och de som tillkom innebar endast en kodifiering av gällande praxis, vilket skulle leda till att domstolarna istället fick ett klarare underlag för sina överväganden och att det i sin tur skulle leda till en mer enhetlig rättstillämpning.¹¹⁶

Före år 1994 krävdes det att det skulle vara "uppenbart påkallat" med hänsyn till brottets straffvärde, för att rätten skulle ha möjlighet att döma till lindrigare straff. Användandet av ordet "uppenbart" i paragrafen syftade till att göra möjligheten att gå under vad som är föreskrivet för brottet snävt utformad. Tillämpningen skulle således vara restriktiv och för att tillämpa paragrafen skulle det krävas en mycket hög grad av de relevanta omständigheterna för att dessa skulle leda till ett straff under minimum. Specialmotiveringen gav inte någon närmare förklaring till när nedsättning skulle ske, utan det överlämnades till praxis.¹¹⁷ Uppenbarhetsrekvisitet togs bort på grund av att straffnedsättningsregeln i 24 kap. 5 § andra stycket BrB flyttades över till denna paragraf. Den gäller samtliga omständigheter i första stycket och motiverades som en anpassning till principen att straffet alltid ska utmätas efter brottets straffvärde. Resultatet blev att den tröskeleffekt som uppenbarhetsrekvisitet inneburit undanröjdes.¹¹⁸ Grundtanken var att ett fall som innan reducering med 29 kap. 3 § BrB låg nära straffminimum, inte skulle behandlas på samma sätt än ett fall som låg högt över minimistraffet. Risken var då att fall med skiftande straffvärde skulle samlas vid straffminimum.¹¹⁹

¹¹⁴ Prop. 1987/88:120, s. 87-88.

¹¹⁵ Prop. 2009/10:147, s. 44.

¹¹⁶ Prop. 1987/88:120, s. 87.

¹¹⁷ Prop. 1987/88:120, s. 87-88.

¹¹⁸ Prop. 1993/94:130, s. 74.

¹¹⁹ Borgeke, s. 164 samt Borgeke och Sterzel, s. 48.

I det nedan refererade målet NJA 2000 s. 314 uttalade emellertid HD att det fortfarande krävs starka skäl för att med stöd av förmildrande omständigheter underskrida föreskrivet straffminimum. Borgeke menar att HD:s uttalande i fallet till viss del devalverar betydelsen av 1994 års reform. HD lämnar inte någon förklaring om varför det fortfarande ska krävas starka skäl, vilket gör att det finns anledning att i rättstillämpningen beakta de skäl som angavs i 1994 års lagändring. I vart fall menar Borgeke att det inte ska krävas så starka skäl för ett underskridande som den tidigare lagtexten angav.¹²⁰ De reformer som skett på grund av lagändringen 2010, har gjorts i syfte att försvårande och förmildrande omständigheter ska få ett ökat genomslag vid straffvärdebedömningen. Även om formuleringen av andra stycket inte ändrades, måste det mot bakgrund av den gjorda reformen, vara tänkt att det ska finnas ett ökat utrymme för att underskrida straffminimum.¹²¹

4.9 Effekten av förmildrande omständigheter enligt 29 kap. 3 § BrB

Det går att fråga sig hur mycket en straffvärdeminskande omständighet enligt 29 kap. 3 § BrB ska påverka straffvärdet. Omständigheterna skiftar mycket från fall till fall och något generellt besked går inte att lämna. Borgeke anser emellertid att det inte sällan kan finnas skäl till en rejäl reduktion av straffvärdet på grund av förmildrande omständigheter. Straffsystemet blir inte mindre legitimt för att straffvärdepåverkande omständigheter ibland tillåts leda till ett avsevärt lägre straff eller lindrigare påföljd. En stelbent rättstillämpning kan däremot få som konsekvens att förtroendet för domstolarnas verksamhet minskar.¹²²

De straffvärdeminskande omständigheter som anges i 29 kap. 3 § BrB kan inte leda till påföljdseftergift enligt 29 kap. 6 § BrB.¹²³ För att en sådan ska kunna meddelas, krävs det att det föreligger något billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § BrB. Det finns däremot oftare skäl att meddela påföljdseftergift, om en förmildrande omständighet föreligger. Detta gäller särskilt om straffvärdet redan innan 29 kap. 3 § tillämpats är lågt.¹²⁴

Ett annat problem är hur en situation där straffvärdet innan de förmildrande omständigheterna har beaktats, ligger långt över den för brottet föreskrivna straffskalan.¹²⁵ Brottsligheten har alltså ett övervärde som inte kan beaktas vid straffmätningen. Frågan är då hur de förmildrande omständigheterna ska hanteras. Ett alternativ är att rätten utgår från maxstraffet och tillämpar de förmildrande omständigheterna, vilket innebär att brottets övervärde ignoreras. Ett annat alternativ är att rätten utgår från övervärdet och då måste det krävas mycket mer förmildrande omständigheter för att straffvärdet ska påverkas. Svaret är inte givet, och skäl kan anföras till förmån för båda synsätten. Ett bortseende från övervärdet kan resultera i orättvisor genom att den som begått ett mycket allvarligare brott än någon annan likväl kan få ett lindrigare straff. Mot att övervärdet ska beaktas, står det faktum att lagstiftaren har angivit ett maximistraff, vilket är det som ska gälla. Borgeke förespråkar att övervärdet ska beaktas, ef-

¹²⁰ Borgeke, s. 164.

¹²¹ KBrB, 29:34.

¹²² Borgeke, s. 164-165.

¹²³ Se RH 2001:72.

¹²⁴ Borgeke, s. 164.

¹²⁵ Se t.ex. nedan refererade HD B 1720/10.

tersom en straffvärdebedömning ska omfatta alla relevanta omständigheter. Det resulterar i att det kommer att finnas fall där förmildrande omständigheter föreligger, men där brottet är så svårt att maximistrafvet ändå kommer att utdömas. Problematiken i denna diskussion kan också aktualiseras vid tillämpningen av 29 kap. 5 § andra stycket, 29 kap. 7 § och 23 kap. 5 § BrB. Vid beräkningen av ungdomsreduktionen bör slutsatsen däremot bli att övervärdet inte ska beaktas. Den som var under 21 år gammal vid brottet bör, oavsett om ett övervärde förekommer, få normalt förekommande reduktion i förhållande till det straff en vuxen lagöverträdare hade fått.¹²⁶

---

¹²⁶ Borgeke s. 165.

5 Rättsfall

5.1 Allmänt

I detta avsnitt kommer ett antal rättsfall som är relevanta för tillämpningen av 29 kap. 3 § BrB att presenteras och kommenteras. I huvudsak kommer mina kommentarer att belysa om det är tänkbart att rättsfallen skulle ha fått en annan utgång om den nya lydelsen av 29 kap. 3 § BrB hade tillämpats.

5.2 Första punkten – provokation

5.2.1 NJA 1995 s. 464

5.2.1.1 Rättsfallet

I fallet bedömdes ett brott som dråp och inte mord, med hänsyn att den tilltalade hade utsatts för en förhållandevis allvarlig provokation.

Offret och gärningsmannen var mycket berusade vid gärningstillfället. Gärningsmannen hade även intagit amfetamin under kvällen. Gärningsmannen och offret hade mötts när de var på väg hem från krogen. Offret hade då gjort närmanden mot gärningsmannen med homosexuell innebörd, bestående i att offret lagt armen om gärningsmannen, dragit hans huvud mot sitt mellangärde och uppmanat gärningsmannen till en homosexuell handling.

Rätten ansåg att den tilltalade hade utsatts för en förhållandevis allvarlig provokation. Offrets närmanden hade utlöst gärningsmannens okontrollerade ursinne och den påföljande dödsmisshandeln, vilken förövats i stark affekt och under en kort tid av den endast 19-åriga gärningsmannen. Trots att gärningsmannen tillfogade offret ett stort antal knivhugg och det faktum att den synnerligen omfattande misshandeln gav anledning till viss tvekan i rubriceringsfrågan, kom rätten fram till att gärningen vid en samlad bedömning skulle betraktas som dråp. Gärningsmannen dömdes till fängelse i åtta år. I detta straff ingick fler brott, bl.a. en grov misshandel. Två justitieråd var skiljaktiga och ansåg att den provokation som gärningsmannen utsatts för inte utgjorde en allvarlig provokation och att gärningen skulle rubriceras som mord.

5.2.1.2 Kommentarer

Utgången i detta fall är diskutabel, inte främst beroende på de ändringar som gjorts i paragrafen, utan på grund av provokationens karaktär. Det går att fråga sig om ett homosexuellt närmande av det slag som det var fråga om i målet verkligen kan anses utgöra en provokation i dagens samhälle. Utgången var inte självklar år 1995, då två justitieråd var skiljaktiga och menade att det inte förkom någon förmildrande omständighet. I dagsläget ter sig denna utgång mer sannolik. Straffet hade dessutom påverkats av att straffvärdet för dråp har höjts i och med ändringen i 29 kap. 1 § BrB:s andra stycke. Enligt uttalanden i propositionen ska ett brott som tidigare bedömts ha ett

straffvärde på åtta år, nu anses ha ett straffvärde på nio och ett halvt år. Det är sannolikt att den tilltalade dömts till fängelse i minst nio och ett halvt år.¹²⁷

5.2.2 NJA 1995 s. 661

5.2.2.1 Rättsfallet

I NJA 1995 s. 661 ansågs omständigheten att ett allvarligt brott föregått de åtalade gärningarna vara av stor vikt för påföljdsbestämningen.

Offret var förare av en flyktbil som användes vid ett försök till rån i en butik där den tilltalade var medhjälpare till butiksägaren. Händelseförloppet startade när den tilltalade tillsammans med butiksägaren övermannade en rånare i butiken. Den tilltalade tog då rånarens skarpladdade vapen, lämnade butiken och avfyrade två skott som träffade föraren av flyktbilen. Den tilltalade uppgav att han uppfattat att det fanns risk för ett överhängande brottsligt angrepp mot honom, då han trodde att offret var på väg att beväpna sig och använda ett vapen mot honom. HD ansåg att gärningsmannens handlande var uppenbart oförsvärligt, eftersom det inte förelåg något tillräckligt konkret och akut hot som berättigade användandet av skjutvapen. Omständigheterna var heller inte sådana att gärningsmannen kunde gå fri från ansvar på grund av nödvärnsexcess. Gärningarna rubricerades som grov misshandel och grovt vållande till kroppsskada.

Med hänsyn till att handlingen föregåtts av ett allvarligt brott och att den tilltalade uppfattade det som att han befann sig i en nödvärnssituation, var omständigheterna förmildrande enligt 29 kap. 3 § första stycket första punkten och femte punkten BrB. De förmildrande omständigheterna tillmättes stor betydelse i påföljdsvalet. Eftersom ett livsfarligt vapen hade använts vid gärningstillfället, ansåg rätten det nödvändigt att döma gärningsmannen till fängelse. Gärningsmannen dömdes till fängelse i tre månader.

5.2.2.2 Kommentarer

Provokationen i detta fall är annorlunda, då gärningen föregåtts av ett brott. Skillnaden mellan ett *grovt* kränkande beteende och ett *uppenbart* kränkande beteende är enligt min mening tämligen vag och inte något som skulle leda till att detta fall fått en annan utgång. Även den femte punkten i 29 kap. 3 § BrB tillämpades i fallet och denna har inte varit föremål för någon ändring, varför resonemanget alltjämt måste vara gällande.

5.2.3 NJA 1996 s. 93

5.2.3.1 Rättsfallet

Vissa upprörande händelser som inträffat innan brottet begicks betraktades som förmildrande omständigheter. Brottet hade föregåtts av ett omfattande ungdomsbråk i centrala Karlstad, där ca 100 skinheads hade sammandrabbat med bl.a. vissa invandrargrupper. Under bråket hade en vän till de fem tilltalade skadats svårt när han blivit

---

¹²⁷ Prop. 2009/10:147, s. 41-42.

misshandlad av ett skinhead. Alla utom en av de tilltalade hade dessutom blivit jagade av skinheads, men inte blivit misshandlade.

De tilltalade tillverkade 10 brandbomber tillsammans i syfte att skydda sig själva vid ett förnyat angrepp av skinheads. För detta dömdes de för förberedelse till grov misshandel. Trots de tilltalades låga ålder (de var mellan 18 och 21 år gamla), ansåg rätten att straffvärdet var så högt att påföljden skulle bestämmas till fängelse. Vid straffmätningen beaktades att straff för förberedelse får sättas under den lägsta gräns som gäller vid fullbordat brott, enligt 23 kap. 2 § tredje stycket första meningen BrB. Hänsyn togs också till de tilltalades ungdom, att alla utom en inte förekommit i kriminalregistret och att de levde under ordnade förhållanden. Som förmildrande omständigheter beaktades också de upprörande händelser som föregått brottet och det förhållandet att de vid brottet varit chockade och rädda. Slutligen togs även hänsyn till den tid som förflutit sedan brottet begåtts. De tilltalade dömdes till en månads fängelse.

5.2.3.2 Kommentarer

Även NJA 1996 s. 93 skildrar en annorlunda form av provokation. Förmodligen skulle utgången i målet inte ha blivit annorlunda om domstolen tillämpat den nya lydelsen av 29 kap. 3 § första stycket första punkten BrB.

5.3 Andra punkten – psykisk störning eller sinnesrörelse

5.3.1 NJA 1985 s. 510

5.3.1.1 Rättsfallet

Offret och gärningsmannen var gamla vänner och då gärningsmannen satt häktad, misstänkt för narkotikabrott och grov varusmuggling, hjälpte offret gärningsmannens fru att driva gärningsmannens åkerirörelse. Under denna tid inledde offret och gärningsmannens hustru ett förhållande. Gärningsmannen och hustrun försökte sedan en tid lappa ihop äktenskapet, men ansökte slutligen om skilsmässa. Mordet på offret föregicks av flera tillfällen då gärningsmannen hotade offret, eftersom han upplevde att offret försökte ta hans före detta hustru ifrån honom. Slutligen åkte gärningsmannen hem till offret och sköt två skott i badrumsdörren där offret låst in sig, men hans försök att ta sig in i badrummet misslyckades. Istället sprang gärningsmannen runt huset och sköt ytterligare två skott genom fönstret till badrummet. Ett av dessa skott dödade offret.

Omständigheten att gärningsmannen plågats av en mer eller mindre stark psykisk press med anledning av hustruns relation till offret eller att han begick brottet under inflytande av själslig abnormitet, var inte tillräckligt för att gärningen skulle rubriceras som dråp. Brottet bedömdes som mord, med hänsyn till att gärningsmannen visat en grymhet som ingav offret svår dödsångest. I straffmätningen ansåg rätten omständigheten att gärningsmannen begått brottet under ett långvarigt psykiskt stresstillstånd och själslig abnormitet talade för att han skulle få sitt straff tidsbestämt. Gärningsmannen dömdes till 10 års fängelse för mord.

5.3.1.2 Kommentarer

Frågan är om det är möjligt att gärningen hade kunnat rubriceras som dråp med hjälp av förmildrande omständigheter i 29 kap. 3 § första stycket andra punkten BrB. Det utdragna gärningsförloppet talar emot detta. Vad som talar för att handlingen skulle kunna rubriceras som dråp, är det faktum att han begick handlingen under ett långvarigt psykiskt stresstillstånd och under inflytande av själslig abnormitet. Sammanfattningsvis är det inte sannolikt att en annan rubriceringen av gärningen skulle komma ifråga.

I det aktuella fallet verkade de förmildrande omständigheterna på så sätt att gärningsmannen fick sitt straff tidsbestämt. En tidbestämning skulle vara rimlig enligt den nya lydelsen av 29 kap. 1 § BrB, men med tanke på att straffvärdet för mord har ökat, är det sannolikt att fängelsestraffet hade blivit längre.

Det finns ett antal domar ur HD:s och hovrätternas refererade mål som kan jämföras med utgången i NJA 1985 s. 510. Ett av dessa är NJA 1989 s. 97, där gärningsmannen berövade sin hustru livet med ett tjugotal knivhugg. Av den rättspsykiatriska undersökningen framgick det att den tilltalade uppvisade en omogen personlighet samt att han i situationer där han upplevde befinna sig i underläge, förlorade förmågan till integration. Vid sådana tillfällen kunde han kortvarigt närma sig ett psykotiskt tillstånd. Betydelsen av hans psykiska särdrag var föremål för bedömning i målet, men ansågs inte vara tillräckliga för att ha en förmildrande verkan på brottsrubriceringen. Han dömdes för mord till 10 års fängelse. Det finns en möjlighet att utgången i målet hade kunnat bli en annan om den nu gällande lydelsen av 29 kap. 3 § BrB tillämpats, eftersom han hade en nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande. De förmildrande omständigheterna skulle då kunna göra att brottet rubricerades som dråp istället för mord. Det är dock inte självklart med en sådan utgång, eftersom det rör sig om ett brott med ett högt straffvärde samt att våldet förövats mot en närstående under ett längre händelseförlopp. I domen konstateras det också att mannen var omogen, vilket tyder på att 29 kap. första stycket tredje punkten skulle kunna vara tillämplig i fallet. Detta skulle kunna bidra till att brottet rubriceras som dråp. Å andra sidan har straffvärdet för mord och dråp generellt höjts, vilket gör att rubriceringen förmodligen kvarstår.

RH 1990:125 hade en utländsk man bragt sin hustru om livet och han dömdes till tio års fängelse för mord. Han åberopade förmildrande omständigheter i form av att han begått brottet under inflytande av själslig abnormitet, som inte var av så djupgående natur att den anses jämställd med sinnessjukdom. Han åberopade dessutom att när en äkta man berövar sin otrogna hustru livet, bedöms det som mindre allvarligt i hans hemland, än i Sverige. Invändningarna vann ej bifall och mannen utvisades ur riket i 10 år. Den nya lydelsen av punkten ger naturligtvis inte utrymme för att beakta att brottet skulle bedömas som mindre allvarligt i mannens hemland som en förmildrande omständighet. Däremot begick mannen brottet under inflytande av själslig abnormitet, vilket kan utgöra en förmildrande omständighet. Det är dock inte säkert att detta skulle förändra rubriceringen av dådet, eftersom det rör sig om ett brott med ett högt straffvärde, då brottet förövats mot en närstående i den gemensamma bostaden och händelseförloppet varit utdraget. Förändringen av 29 kap. 1 § gör att straffvärdet för

mord har höjts och det är tveksamt om en annan rubricering av brottet skulle komma i fråga. Det finns till och med en risk att ett längre straff utdömts idag.

I RH 1993:120 hade däremot den tilltalades psykiska särdrag en mildrande inverkan på domen. Den tilltalade dömdes då till fyra års fängelse för dråp och grov misshandel. Straffvärdet för brott av detta slag har höjts, vilket gör att ett längre fängelsestraff hade kunnat utdömas, även om 29 kap. 3 § första stycket andra punkten fortfarande är tillämplig i fallet.

5.3.2 RH 1989:90

5.3.2.1 Rättsfallet

I RH 1989:90 ansåg hovrätten att den tilltalade inte till följd av själslig obalans haft en sådan nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande, att det kunde anses vara en för- mildrande omständighet vid grovt rattfylleri.

Den tilltalade hade fått veta att hans båda söner, vilka han inte träffat på fyra år, var HIV-smittade. Hans hustru hade under besöket hos sönerna trott sig blivit smittad, vilket lett till ett bråk mellan henne och den tilltalade. Den tilltalade hade sedan förtärt en större mängd alkohol och sedan kört till hustrun för att försöka försonas med henne.

5.3.2.2 Kommentarer

Det är inte sannolikt att utgången i detta mål skulle förändras genom den nu gällande lydelsen av 29 kap. 3 § BrB. Den nya lydelsen ger inte stöd för att berusning skulle kunna täckas in av paragrafens nya lydelse.

5.3.3 NJA 1995 s. 48 – Flinkfallet

5.3.3.1 Rättsfallet

I Flinkfallet, där den tilltalade dömdes för sju mord och tre mordförsök, ansåg HD att ett tillfälligt tillstånd av psykotisk karaktär som utlösts genom alkoholförtäring inte var att anse som en allvarlig psykisk störning vid tillämpning av fängelseförbudet i 30 kap. 6 § BrB. I målet var det klarlagt att den tilltalades personlighetsstörning, hjärndysfunktion och depression bidragit till tillståndet. HD bedömde att det av utredningen inte framgick med erforderlig tydlighet att den tilltalade led av en allvarlig psykisk störning före uppkomsten av det psykosartade tillståndet eller att han vid domstillfället led av en sådan störning. HD stötte på problem i form av en reform som gjorts år 1991 i syfte att få en överensstämmelse av den straffrättsliga regleringen och den administrativa tvångsvårdslagstiftningen. HD ansåg att den åsyftade principiella överensstämmelsen mellan den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen och BrB:s regler inte borde leda till att fängelseförbudet i 30 kap. 6 § BrB utan vidare blir tillämpligt. Om detta förbud skulle innefatta även tillfälliga psykosartade tillstånd utlösta av alkohol- eller narkotikaberusning, skulle det innebära en ingripande förändring som inte rimligen kunde ha varit åsyftad. Då en rusutlöst tillstånd av psykotisk karaktär kan avklinga snabbt, skulle det innebära att varken fängelse eller psykiatrisk vård kan komma ifråga för synnerligen allvarliga brott. HD fann att den tilltalade kunde dömas till fängelse.

Förhållandet att den tilltalade befunnit sig i ett tillstånd av psykotisk karaktär innebar att han kunde anses ha haft en starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande, vilket utgjorde en förmildrande omständighet enligt 29 kap. 3 § första stycket andra punkten BrB vid bedömningen av straffvärdet. Även med hänsyn till detta och omständigheterna i övrigt, fann HD att den tilltalade skulle dömas till livstids fängelse.

5.3.3.2 Kommentarer

Domen i Flinkmålet illustrerar att det finns vissa brott vars straffvärde är så högt, att 29 kap. 3 § BrB inte ger något utslag. Även om den nya lydelsen av 29 kap. 3 § BrB hade tillämpats i målet, är det osannolikt påföljden i målet skulle ha utdömts annorlunda, beaktat det mycket höga straffvärdet brottet hade. Straffvärdet för mord har dessutom höjts, men med tanke på det redan höga straffvärdet för de brott den tilltalade begått, hade detta inte gjort någon större skillnad.

Fängelseförbudet, som hade kunnat utgöra ett hinder för att döma den tilltalade till fängelse, har också förändrats sedan 1995. När särskilda skäl finns, går det att döma den tilltalade till fängelse även då denne lider av en allvarlig psykisk störning. I Flinkfallet kom domstolen fram till att den tilltalade inte ansågs lida av en allvarlig psykisk störning och på så sätt undvek rätten att fängelseförbudet enligt den dåvarande lydelsen av 30 kap. 6 § BrB skulle bli tillämpligt. Med en tillämpning av dagens lydelse av 30 kap. 6 § BrB, hade det troligen inte spelat någon roll om den tilltalade hade lidit av en allvarlig psykisk störning. Särskilda skäl för att fängelse ska kunna utdömas för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare enligt 30 kap. 6 § är bl.a. om brottsligheten har ett högt straffvärde och om den tilltalade i anslutning till brottet själv vållat sitt tillstånd genom rus. Dessa två punkter passar väl in på omständigheterna i Flinkfallet och beaktat så väl den nya lydelsen av 29 kap. 3 och 30 kap. 6 §§ BrB, är det sannolikt att påföljden i målet bestämts till livstids fängelse.

Borgeke menar att det av domen går att dra slutsatsen att en allvarlig psykisk störning inte omfattar kortvariga rusutlösta psykosartade tillstånd. I domen angav HD inte grunden för sitt ställningstagande, men det faktum att "ruspsykosen" var självförvållad, var sannolikt en avgörande faktor som var underförstådd i domen.¹²⁸ Praxis på området har utvecklats genom avgörandet i NJA 2001 s. 899. Gärningsmannen i fallet hade bl.a. begått grov misshandel och grov våldtäkt under en allvarlig psykisk störning, vilken bestod i ett alkoholbetingat psykotiskt tillstånd med hallucinationer. HD konstaterade då att det i Flinkfallet hade framgått att Flink vid ett flertal tillfällen innan brotten begicks uppvisat kraftiga reaktioner på alkohol. I NJA 2001 s. 899 ställde HD sedan den avgörande frågan om det bör tillmätas betydelse att den tilltalade inte tidigare visat någon alkoholutlöst avvikande reaktion och därmed inte kunnat förutse att han skulle reagera på ett sådant sätt vid berusning. I det aktuella fallet var det utrett att den tilltalade inte reagerat på detta sätt vid intag av alkohol. Den tilltalade hade därmed ingen anledning till att räkna med att han skulle reagera på det sätt han gjort och därmed var hans rus inte självförvållad. Påföljden bestämdes till skyddstillsyn, med särskild föreskrift att gärningsmannen skulle underkasta sig psykiatrisk behandling enligt kriminalvårdens bestämmande, jämte 200 dagsböter å 170 kr.

¹²⁸ Borgeke, s. 296.

Enligt Rönnblom finns det invändningar mot att tidigare reaktioner på rus ska vara avgörande för bedömningen, eftersom att en person som blivit så psykotisk att han förlorat verklighetsuppfattningen knappast kommer att ha något minne av det i nyktert tillstånd. Det psykotiska tillståndet kommer därmed inte att avskräcka personen från att dricka alkohol i fortsättningen. Det kan också framhållas att en enstörig person kan ha drabbats av psykoser p.g.a. alkoholintag utan att någon kan vittna om det i domstol, medan en mer social person kan ha många vittnen på att han drabbats av psykoser. Följden kan således bli att endast den sistnämndes tillstånd bedöms som självförvaltat.¹²⁹

Även i RH 2001:38 var det fråga om ett kortvarigt psykostillstånd som utlösts av alkohol. Den tilltalade stod åtalad för försök till dråp på två polismän, som försökt hindra den tilltalade att kasta sig ut från en byggnadsställning. Bråk uppstod då och den tilltalade försökte att knuffa ned polismännen från byggnadsställningen när de kom till hans undsättning. Svea hovrätt konstaterade att den tilltalade hade begått gärningarna under den allvarliga störning han då led av, men att han vid den rättspsykiatriska undersökningen inte led av en allvarlig psykisk störning. Förutsättningar att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård fanns därmed inte. Hovrätten ansåg att det inte gick att döma den tilltalade till fängelse, eftersom det rådde förbud att döma någon som begått ett brott under en allvarlig psykisk störning. Ingen påföljd utdömdes i målet. Frågan är hur utgången i målet hade påverkats av de nya lydelserna av 29 kap. 3 och 30 kap. 6 §§ BrB. Det är möjligt att mannen hade kunnat dömas till ett fängelsestraff, då hans vårdbehov var begränsat och han själv vållat sitt tillstånd genom rus. En nedsättning av längden av fängelsestraffet hade kunnat göras genom en tillämpning av 29 kap. 3 § BrB.

5.3.4 NJA 2006 s. 339

5.3.4.1 Rättsfallet

I fallet ansåg HD att oförmåga att hantera problem i en personlig krissituation inte innebar att 29 kap. 3 § första stycket andra punkten var direkt tillämplig. HD menade dock att förhållandet kunde beaktas vid straffvärdebedömningen.

Det var fråga om påföljd i ett fall där den tilltalade var dömd för djurplågeri. Den tilltalade hade vanvårdat sina djur under en tid han haft ekonomiska problem och en stor arbetsbörda då han, förutom att driva den egna gården, även arbetat som djurskötare hos en granne. Arbetsbördan blev honom övermäktig och han klarade inte skötseln av den egna gården. Vanvården medförde en betydande ekonomisk belastning för den tilltalade och HD ansåg att det rörde sig om en oförmåga att i en personlig krissituation hantera de uppkomna problemen. Detta beaktades vid straffvärdebedömningen och den tilltalade dömdes till villkorlig dom jämte 100 dagsböter å 200 kr.

5.3.4.2 Kommentarer

Detta rättsfall beskriver en situation, som ligger nära den som avses 29 kap. 3 § första stycket andra punkten. Uppräkningen av omständigheter i 29 kap. 3 § BrB, är som jag

¹²⁹ Rönnblom, SvJT 2005 s. 364.

tidigare nämnt, exemplifierande. Det hade förmodligen inte blivit någon större skillnad om den tilltalade hade dömts enligt den nu gällande lydelsen av 29 kap. 3 § BrB.

5.3.5 RH 2008:90 – Fråga om uppsåt i det s.k. Rödebymålet

5.3.5.1 Rättsfallet

En familj hade under en längre tid utsatts för trakasserier av ett ungdomsgäng. En natt hade ungdomarna kommit till gården där den tilltalade bodde tillsammans med sin familj. Under samma kväll hade den tilltalade druckit alkohol samt intagit receptbelagd psykofarmaka mot sina psykiska besvär. Mannen led av ADHD, Tourettes syndrom, depression och maladaptiv stressreaktion. Den tilltalade vaknade av att ungdomarna befann sig på gården och för att skydda sin familj beväpnade han sig med ett hagelgevär. Fyra skott avlossades mot två av ungdomarna. Den ene avled på platsen och den andre skadades livshotande. Hovrätten prövade om handlingarna som den tilltalade begått kunde bli fria från ansvar med hänvisning till att den tilltalade handlat i nödvärn och fann att så inte var fallet.

Vid bedömningen av gärningarnas straffvärde tillämpade hovrätten 29 kap. 3 § BrB. Första punkten i paragrafen bedömdes vara tillämplig, eftersom händelserna skett efter någon annans grovt kränkande beteende. Även andra punkten och den femte punkten tillämpades. Hovrätten tillmätte det faktum att den tilltalade utan egen förskyllan försatts i en situation som han på grund av sitt grava psykiska handikapp haft svårt att bemästra stor betydelse. Omständigheterna i målet talade enligt hovrätten starkt för att straffvärdet av gärningarna ligger avsevärt under vad som svarar mot straffminimum för dråp. Även med den bedömningen hade brottsligheten ett så högt straffvärde att fängelse normalt är den enda rimliga påföljden, såvida den tilltalades psykiska tillstånd talar emot detta. Hovrätten tillämpade även 29 kap. 5 § första stycket sjätte punkten BrB och konstaterade än en gång att något annat än fängelsestraff inte kunde bli aktuellt för den tilltalade, såvida inte andra regler skulle leda till att fängelse blev uteslutet som påföljd.

Hovrätten ansåg att den tilltalade hade begått gärningarna under en allvarlig psykisk störning enligt 30 kap. 6 § BrB och kunde därmed inte dömas till fängelse samt att det inte fanns övervägande skäl som talade för att den tilltalade skulle överlämnas till rättspsykiatrisk vård. Det fanns heller inte skäl för att döma honom till villkorlig dom eller skyddstillsyn, eftersom risken för att den tilltalade skulle begå nya brott bedömdes som liten. Den tilltalade gick fri från påföljd, men dömdes för dråp och grov misshandel.

5.3.5.2 Kommentarer

I Rödebymålet tillämpades 30 kap. 6 § BrB i den lydelse som gällde före den första juli 2008. I domen konstaterar hovrätten att den tilltalade begått gärningarna under en allvarlig psykisk störning. I första hand ska annan påföljd än fängelse väljas, men i detta fall konstaterade rätten att den tilltalade inte led av en allvarlig psykisk störning vid domstillfället och kunde därmed inte dömas till rättspsykiatrisk vård. Villkorlig dom och skyddstillsyn ansåg rätten heller inte vara aktuellt. Därmed blir det intressant att diskutera om det skulle föreligga särskilda skäl för att den tilltalade skulle kunna dömas till fängelse enligt den nu gällande lydelsen av 30 kap. 6 § BrB.

Enligt första stycket första punkten i 30 kap. 6 § BrB är ett högt straffvärde ett skäl för att den tilltalade ska kunna dömas till fängelse. Straffvärdet bör i dessa fall vara minst fyra år. Straffminimum för dråp är sex år och grov misshandel har ett minimistraff på ett års fängelse. Det gör att utgångspunkten blir att brotten faller under den första punkten i 30 kap. 6 § BrB. Emellertid påverkas straffvärdet av 29 kap. 3 § BrB i denna situation, då rätten i fallet tillämpat tre av punkterna i paragrafen. Rätten uttalade att straffvärdet låg avsevärt under vad som svarar mot straffminimum för dråp. Vad rätten avser med att straffvärdet låg "avsevärt under" straffminimum för dråp framgår inte av resonemanget i domen. Uttalandet utesluter inte att straffvärdet kan ligga kring fyra år och därmed utgöra skäl för fängelse. I detta sammanhang måste det också beaktas att straffvärdet för dråp generellt har höjts.

I domen konstateras också att den tilltalades psykiska vårdbehov kan tillfredsställas i öppen form, vilket kan tyda på att den tilltalade hade begränsat behov psykiatrisk vård och det öppnar ytterligare för att fängelse skulle ha kunnat dömas ut. Det finns inte något i domen som tyder på att den tilltalade kunde ha ansetts ha vållat sitt tillstånd enbart på grund av den alkohol som han intagit innan brottet. Den tredje punkten är då inte tillämplig.

Bedömningen kompliceras dock av att det finns en rest kvar av fängelseförbudet i 30 kap. 6 § andra stycket BrB. Om den tilltalade på grund av den allvarliga psykiska störningen saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, får rätten inte döma till fängelse. I domen konstaterar hovrätten att den tilltalade i tillräcklig grad varit medveten om vad han hade gjort och slutsatsen blev att han hade handlat uppsåtligt. Den tilltalade borde då inte omfattas av fängelseförbudet enligt den nu gällande lydelsen av 30 kap. 6 § BrB.

Med den nuvarande lydelsen av 30 kap. 6 § BrB är det tänkbart att den tilltalade hade dömts till ett fängelsestraff. Straffvärdet för gärningen hade onekligen påverkats av 29 kap. 3 § BrB, då förmildrande omständigheter föreligger i enlighet med vad hovrätten kom fram till i domen och straffet hade förmodligen satts under minimum för dråp.

5.3.6 RH 2009:14

5.3.6.1 Rättsfallet

I RH 2009:14 tillämpades den nya lydelsen av 30 kap. 6 § BrB samt den äldre lydelsen av 29 kap. 3 § BrB. Det var fråga om en man som led av bipolär sjukdom i form av manodepressivitet som begått en rad olika brott, bl.a. misshandel, olaga tvång, övergrepp i rättsak, hemfridsbrott och tillgrepp av fortskaffningsmedel under en manisk period. Hovrätten fann att den tilltalade hade begått brotten under allvarlig psykisk störning, men att han inte tillhörde den kretsen av allvarligt psykiskt störda som även det nuvarande fängelseförbudet gäller för. Hovrätten tog hänsyn till den tilltalades psykiska status och tillämpade 29 kap. 3 § första stycket andra punkten BrB. Straffvärdet ansågs understiga ett år, vilket inte talade för fängelse. Däremot talade arten av brottsligheten (misshandel, olaga tvång och övergrepp i rättsak) för att den tilltalade skulle dömas till fängelse. Hovrätten prövade om det fanns synnerliga skäl att döma den tilltalade till fängelse. Den tilltalade hade avbrutit sin medicinering mot sin sjukdom, vilket

bidragit till att han utfört gärningarna och frågan var då om hans tillstånd kunde ses som självförvållat. Utredningen i målet visade att den tilltalades beslut att upphöra med sin medicinering påverkats av hans sjukdom, vilket gjorde att hans tillstånd inte kunde anses vara självförvållat. Hovrätten bestämde påföljden till skyddstillsyn med föreskrift för den tilltalade att underkasta psykiatrisk vård.

5.3.6.2 Kommentarer

Tillämpningen av den nya lydelsen av 29 kap. 3 § BrB i detta fall, skulle förmodligen inte göra någon skillnad, eftersom hänsyn måste tas till den tilltalades psykiska status i detta fall.

5.4 Tredje punkten – bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga

5.4.1 NJA 1995 s. 106

5.4.1.1 Rättsfallet

Ett straff för grovt narkotikabrott sattes ned, eftersom den tilltalade på grund av medicinering och hjärnblödningar fått en omdömesnedsättning. HD bedömde att hans handlade stått i samband med en uppenbart bristande omdömesförmåga. Den tilltalades hälsotillstånd ansågs vara allvarligt och invalidiserande. Brottets straffvärde ansågs trots detta vara så högt, att någon annan påföljd än fängelse inte kunde komma i fråga. Den tilltalade dömdes till fängelse i ett år och sex månader.

5.4.1.2 Kommentarer

Detta rättsfall är ett av få där 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten har tillämpats i ett fall där det inte är fråga om en eller flera unga lagöverträdare. Reformen av den tredje punkten i 29 kap. 3 § BrB innebär att tillämpningsområdet för paragrafen ökar, vilket gör att punkten fortfarande är tillämplig i detta fall. Funktionen av att 29 kap. 3 § BrB tillämpas i detta fall, skulle förmodligen enbart innebära en förkortning av fängelsestraffet. Det är inte sannolikt att en annan påföljd skulle väljas med tanke på att straffvärde för gärningen är högt.

5.4.2 NJA 1996 s. 63

5.4.2.1 Rättsfallet

I NJA 1996 s. 63 hade tre flickor, två av dem var 17 år gamla och den ena 16 år gammal, gjort sig skyldiga till urkundsförfalskning genom att med annan persons namn underteckna en beställning av identitetskort. Syftet med detta var att de skulle kunna legitimera sig som äldre än de faktiskt var, för att komma in på ett diskotek med åldersgräns. HD konstaterade att de tre flickorna handlat i ungdomligt oförstånd utan att fullt inse konsekvenserna av sina handlingar. HD tillämpade endast 29 kap. 7 § BrB och fastställde påföljden för envar av dem till enbart ett bötesstraff om trettio dagsböter.

5.4.2.2 Kommentarer

HD har i detta fall inte tillämpat 29 kap. 3 § BrB. Avgörandet kritiseras av Borgeke m.fl., eftersom HD blandar ihop rena straffvärdeskäl med åberopandet av 29 kap. 7 § BrB på ett sådant sätt att det är svårt att avgöra hur HD resonerar. Artikelförfattarna menar

att rättsfallet inte ska tillmätas någon särskild tyngd när det gäller straffmätningen för brott begångna av ungdomar.¹³⁰

HD konstaterar i domen att ungdomarna har handlat i ungdomligt oförstånd och utan att fullt inse konsekvenserna av sina handlingar. Med hänsyn till dessa omständigheter, fortsätter HD, finns det skäl att med stöd av 29 kap. 7 § BrB fastställa påföljden för envar till enbart att bötesstraff. Resonemanget liknar ett sådant som används för att tillämpa den tredje punkten i 29 kap. 3 § BrB. Borgeke tror att HD tillämpade 29 kap. 3 § BrB i detta mål, även om de hänvisade till 29 kap. 7 § BrB.¹³¹ Jag tror att Borgeke har rätt i sin misstanke. Vad HD verkar ha gjort i detta fall är att, precis som flertalet författare påpekat att domstolarna gör, strunta i att tillämpa 29 kap. 3 § BrB och direkt tillämpa 29 kap. 7 § BrB. Påföljden kanske skulle bli densamma om 29 kap. 3 § BrB behandlades uttryckligen i domen, men den stora fördelen skulle vara att domen blir tydligare och mer pedagogisk om resonemanget hade skrivits ut.

5.4.3 NJA 2000 s. 314

5.4.3.1 Rättsfallet

I NJA 2000 s. 314 tog HD upp relationen mellan 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB. Det var fråga om en 20-årig man som hade gjort sig skyldig till olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, hot mot tjänsteman och vapenbrott, i syfte att visa att samhället inte fungerar. Målet i HD gällde påföljdsdelen.

Det olaga frihetsberövandet hade bestått i att den tilltalade i socialförvaltningens lokaler genom hot med skjutvapen tvingat in en av förvaltningens ansvariga personer i ett kontorsrum och hållit honom inspärrad där i över två timmar.

Vad gäller de förmildrande omständigheterna, konstaterade HD att de omständigheter som anges i 29 kap. 3 § första stycket ska beaktas särskilt vid bedömningen av ett brotts straffvärde. Sådana subjektiva omständigheter är däremot normalt sett inte relevanta för bedömningen av till vilken grad ett brott hör. HD noterade också att när 29 kap. 3 § andra stycket BrB infördes, fanns det ett krav på att det skulle vara uppenbart påkallat för att straffminimum skulle få underskridas. Även om uppenbarhetsrekvisitet tagits bort, ansåg HD att det fortfarande bör krävas starka skäl för att med stöd av förmildrande omständigheter underskrida föreskrivet straffminimum.

HD påpekade att omständigheten att den tilltalades handlande stått i samband med hans uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga, är en förmildrande omständighet som ska tillmätas betydelse. I vilken mån det påverkar straffvärdet i det enskilda fallet, blir i praktiken sällan föremål för särskilda överväganden beroende på de allmänna begränsningar som gäller mot att döma yngre personer till frihetsberövande påföljder. Av särskild betydelse är i dessa fall är 29 kap. 7 § BrB, där det stadgas att hänsyn ska tas till den tilltalades ungdom oberoende av dess eventuella betydelse för straffvärdebedömningen. I vissa fall kan det dock finnas anledning att

---

¹³⁰ Borgeke m.fl., SvJT 2006 s. 253.

¹³¹ Borgeke, s. 162.

särskilt uppmärksamma att det föreligger ett sådant samband mellan den begångna brottsligheten och den tilltalades mognad, vilket kan påverka straffvärdebedömningen.

HD konstaterade sedan att den brottslighet som gärningsmannen gjort sig skyldig till var av det ovanligare slaget och att det förelåg ett samband med hans personlighetsmässiga omognad, vilket skulle tillmätas en inte oväsentlig betydelse vid bedömningen av straffvärdet. Detta trots att den tilltalade inte föreföll avvika från jämnåriga i mognad på ett sätt som mer generellt skulle kräva beaktande vid straffvärdebedömningar.

Vid en samlad bedömning fann HD att straffvärdet av den brottslighet som den tilltalade dömts för inte kunde anses vara lägre än vad som motsvarar minimistrafvet för det olaga frihetsberövandet, d.v.s. ett års fängelse. En presumtion för fängelse skulle då föreligga, men då det rörde sig om en ung lagöverträdare, krävdes det särskilda skäl för att döma honom till fängelse, enligt 30 kap. 5 § andra stycket BrB. Av 29 kap. 7 § första stycket BrB framgick det också att när det rör sig om ett brott som någon begått innan han fyllt 21 år ska domstolen särskilt beakta gärningsmannens ungdom vid straffmätningen. HD kom fram till att ett fängelsestraff för det tilltalade med hänsyn till 29 kap. 7 § BrB skulle fastställas till åtta månader, men att alternativet skyddstillsyn i förening med föreskrift om samhällstjänst i 180 timmar, var tillräckligt ingripande. Två JustR var skiljaktiga och menade att skyddstillsynen skulle kombineras med ett fängelsestraff på två månader.

5.4.3.2 Kommentarer

Borgeke påpekar att situationen i rättsfallet var tämligen udda och att det framstår som naturligt att HD åberopade 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB. I allmänhet brukar domstolarna inte finna skäl att tillämpa den bestämmelsen vid bedömningen av straffvärdet av brott som begåtts av ungdomar. Borgeke menar dock att det kan ifrågasättas om denna tämligen snäva rättstillämpning har fog för sig. Sannolikt förhåller det sig så att straffvärdet bör sättas ned med stöd av 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB i fler fall än vad som faktiskt sker.¹³² Jag tror att Borgeke har rätt i detta antagande och förhoppningsvis kommer domstolarna bli bättre på att resonera kring 29 kap. 3 § BrB i och med lagändringen.

Holmqvist menar att rättsfallet klargör att det i vissa fall finns anledning att särskilt uppmärksamma om straffvärdebedömningen påverkas av att det finns ett samband mellan brottet och den unges mognadsgrad. Det finns således skäl att observera 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB var för sig. Domstolen ska börja med att först kontrollera om 29 kap. 3 § BrB är tillämplig, för att sedan gå vidare till 29 kap. 7 § BrB och göra en allmän reduktion med hänsyn till den tilltalades ungdom.¹³³ Borgeke m.fl. stödjer denna uppfattning.¹³⁴ Holmqvist gör en viktig, och enligt min mening, korrekt bedömning av hur 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB ska tillämpas i förhållande till varandra.

Vad gäller domen, är detta ett bra exempel på hur 29 kap. 3 § ska tillämpas, inte minst i relation till 29 kap. 7 § BrB. Däremot är resonemanget om 29 kap. 3 § BrB andra

---

¹³² Borgeke, s. 161.

¹³³ Holmqvist, JT 2000-01 s. 914.

¹³⁴ Borgeke m.fl., SvJT 2006 s. 248.

stycket mer svårförståeligt, eftersom det fortfarande ska krävas starka skäl för att minimistrafvet ska underskridas. Hur betydelsefullt detta uttalande är efter lagändringen, återstår att se. Även om lydelsen av paragrafens andra stycke inte har ändrats, är det ändå tänkbart att tillämpningen av det andra stycket kommer öka något i samband med att paragrafen kommer att tillämpas i fler fall. Onekligen är 29 kap. 3 § tillämplig i detta fall och utgången i målet hade förmodligen inte förändrats särskilt mycket om den nya lydelsen av paragrafen hade tillämpats här. Straffvärdet för olaga frihetsberövande har förvisso höjts, men då den tilltalades brottslighet sägs motsvara ett åtta månaders långt fängelsestraff, är det osannolikt att endast straffhöjningen för endast det olaga frihetsberövandet skulle få ett större genomslag.

5.4.4 NJA 2000 s. 421

5.4.4.1 Rättsfallet

Målet handlade om straffmätning för lagöverträdare under 21 år. I fallet bortsåg HD från den inverkan som de tilltalades ungdom skulle kunna ha på brottets straffvärde vid sin bedömning av hur stor straffnedsättningen skulle bli enligt 29 kap. 7 § BrB.

Två 18-åriga män hade gjort sig skyldiga till två fall av rån och två fall av förberedelse till rån. HD bortsåg från den inverkan som de båda männen ungdom i och för sig skulle kunna ha på brottets straffvärde och fann att det inte fanns anledning att göra någon annan bedömning av straffvärdena än vad TR:n och HovR:n gjort. Underinstanserna hade bedömt att gärningarna hade ett straffvärde på två år och tre månader samt tre år. De dömde sedan ut fängelse i nio månader respektive ett år. Enligt 29 kap. 7 § BrB skulle deras ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. HD konstaterade att ju yngre den som begick brottet var, desto mer straffnedsättning skulle denne ha rätt till. Emellertid kan inte enbart åldern vara avgörande, utan även reglerna i 29 kap. 4 och 5 §§ BrB påverkar straffmätningen. Ytterligare relevanta faktorer är brottets art och om det rör sig om återfall i brott. Med hänsyn till att verkställighet hade påbörjats av tingsrättens dom, ansåg HD att straffen inte skäligen kunde höjas utan de av domstolarna bestämda strafftiderna, fängelse i ett år respektive fängelse i 9 månader, med stöd av 29 kap 5 § första stycket åttonde punkten BrB kunde bestå. HD konstaterade dock att med hänsyn till brottets straffvärden och till övriga omständigheter borde straffen för dem bestämts till fängelse ett år och sex månader respektive fängelse i ett år.

5.4.4.2 Kommentarer

Holmqvist påpekar att det är mindre klart hur HD ser på frågan om relationen mellan 29 kap. 3 § BrB och 29 kap. 7 § BrB i detta fall. Hon menar att det finns tecken som tyder på att denna relation har uppmärksammats och att domen inte motsäger NJA 2000 s. 314. Domen är också ett exempel på att en mängd olika hänsyn ska tas vid påföljdsbestämningen och att en individuell bedömning ska göras.¹³⁵

Borgeke m.fl. anser att det är svårförståeligt varför brottets art ska tillmätas betydelse i sammanhanget. Det är oklart vad HD i detta sammanhang menar med brottets art och vilken betydelse denna faktor ska tillmätas. Slutsatsen som Borgeke m.fl. drar är

¹³⁵ Holmqvist, JT 2000-01 s. 914-916.

att HD:s hänvisning till brottets art är allt för kryptisk för att ligga till grund för domstolarnas tillämpning av 29 kap. 7 § BrB. Författarna fortsätter kritiken av HD:s resonemang angående hänvisningen till 29 kap. 4 och 5 §§ BrB. Det är uppenbart att återfallsregeln och billighetsskälerna är tillämpliga också i fall där gärningsmannen är under 21 år. Ett åberopande av dessa regler för att definiera innebörden i 29 kap. 7 § BrB kan inte vara korrekt.¹³⁶

Denna dom är inte helt klar och det verkar som rätten kan ha resonerat kring 29 kap. 3 § BrB, men inte skrivit ned resonemanget i domen. Det är svårt att avgöra om ungdomarnas handlande stått i samband med en bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. Det är tänkbart att 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten skulle vara tillämplig. HD borde ha utvecklat sina resonemang mer på det sätt som gjordes i NJA 2000 s. 314 för att klargöra hur de resonerat. En höjning av straffvärdet för rån och förberedelse till rån omfattas av lagändringen som skedde i 29 kap. 1 § BrB, vilket gör att ett längre straff kan komma ifråga.

5.5 Fjärde punkten – stark mänsklig medkänsla

5.5.1 NJA 1979 s. 802

5.5.1.1 Rättsfallet

I NJA 1979 s. 802 var det fråga om aktiv dödshjälp till en man som led av multipel skleros. Gärningsmannen hade givit mannen 70 barbiturattabletter som denne svalde och sedan hade hon injicerat en dödlig dos insulin i mannens blodomlopp. Mannen hade uttryckt en önskan att dö. Även om mannen själv aktivt bidragit till gärningen genom att svälja tableterna, var detta inte tillräckligt för att kvinnan skulle anses som medhjälpare till självmord och därmed gå fri från straff. HD ansåg att gärningarna präglades av en hög grad av självständigt handlande från gärningsmannens sida och kvinnan ansågs ha orsakat offrets död, oavsett om döden berodde på tableterna eller insulin dosen. Gärningsmannen dömdes för dråp till fängelse i ett år.

5.5.1.2 Kommentarer

Lydelsen av 29 kap. 3 § första stycket fjärde punkten har inte förändrats genom reformen som skedde den första juli 2010. Det krävs fortfarande att brottet har föranletts av stark mänsklig medkänsla. Vid tiden för detta rättsfall, fanns inte 29 kap. 3 § BrB i den lydelse som gäller idag. Omständigheterna i fallet är emellertid sådana, att de är hänförliga till den nuvarande lydelsen av 29 kap. 3 § första stycket fjärde punkten BrB, om samma händelse skulle utspelas i dagsläget. Nedsättningen av längden på fängelsestraffet är i detta fall stor, vilket ter sig rimligt och den straffvärdehöjning av dråp som skett, skulle förmodligen inte göra någon större skillnad i detta fall.

5.5.2 RH 1989:19

5.5.2.1 Rättsfallet

Även RH 1989:19 handlade om aktiv dödshjälp. Gärningsmannen hade kvävt sin sambo som efter ett självmordsförsök låg medvetslös på sjukhus sedan en månad tillbaka.

¹³⁶ Borgeke m.fl., SvJT 2006 s. 250.

Enligt läkarna hade det varit mycket osäkert om hon skulle ha vaknat till liv igen och hade hon gjort det, skulle hon inte kunnat ta hand om sig själv. Hennes förväntade levnadslängd med de skador hon ådragit sig under självmordsförsöket uppgick till cirka ett halvår.

Gärningsmannen dömdes för dråp. Omständigheterna ansågs inte vara jämförbara med det ovan refererade NJA 1979 s. 802 och hovrätten ansåg att det inte fanns någon risk att en icke-frihetsberövande påföljd skulle få oönskade konsekvenser för den allmänna laglydnaden. Det var uppenbart att det inte krävdes ett fängelsestraff för att avhålla gärningsmannen från fortsatt brottslighet. Hovrätten bestämde påföljden till villkorlig dom.

5.5.2.2 Kommentarer

Även detta fall är hänförligt till 29 kap. 3 § första stycket fjärde punkten. Påföljden i detta fall mildrades ännu mer än den i NJA 1979 s. 802, vilket ter sig rimligt. Detta är förmodligen en typsituation där det är tänkt att 29 kap. 3 § BrB ska tillämpas. Den utdömda påföljden ter sig rimlig.

5.6 Femte punkten – 24 kap. BrB

5.6.1 NJA 2004 s. 786

5.6.1.1 Rättsfallet

Den tilltalade var åtalad för jaktbrott, eftersom han dödat en varg som var på väg mot hans tamdjur. HD ansåg att den tilltalade inte kunde gå fri på grund av nöd eller nöd-excess, men att det trots allt hade förelegat en nödsituation. Den tilltalade hade dessutom svävat i villfarelse om att hans åtgärd att döda vargen utgjorde tillåten skydds-jakt. Hans villfarelse var inte uppenbart ursäktlig. HD beaktade dessa omständigheter och tillämpade 29 kap. 3 § första stycket femte punkten BrB. HD fann att den tilltalade skulle dömas för grovt jaktbrott, eftersom vargen är ett hotat, sällsynt och särskilt skyddsvärt vilt. Trots den föreskrivna straffskalan för jaktbrott ansåg HD att brottet inte motsvarade mer än fyra månaders fängelse och att det fanns förutsättningar att döma till lindrigare straff än vad som är stadgat för brottet, enligt 29 kap. 3 § andra stycket BrB. Omständigheterna som anfördes till stöd för att sätta ned gärningens straffvärde medförde också att HD uttalade att det inte fanns några hinder, trots brot-tets art, att utdöma en icke-frihetsberövande påföljd. HD dömde mannen för grovt jaktbrott, till villkorlig dom med samhällstjänst 120 timmar.

5.6.1.2 Kommentarer

Den femte punktens lydelse påverkades inte av den lagändring som skedde den första juli 2010, vilket gör att denna praxis alltså är gällande. Minimistraffet för jaktbrott är sex månaders fängelse och det är tydligt påföljden mildrats väsentligt av de förmildrande omständigheterna.

Utgången i detta mål kan jämföras med NJA 2009 s. 234, där ett skiljaktigt JustR tillämpade 29 kap. 3 § första stycket femte punkten, medan majoriteten frikände den tilltalade på grund av nödvärnsexcess med 24 kap. 6 § BrB som grund.

Den femte punkten tillämpades även i ovan refererade RH 2008:90 (Rödebymålet) och NJA 1995 s. 661.

5.7 Andra stycket

5.7.1 HD B 1720/10

5.7.1.1 Rättsfallet

I fallet hade den tilltalade gjort sig skyldig till grov narkotikasmuggling. Frågan var om de men som den tilltalade skulle lida av att utvisas från riket på obestämd tid, skulle kunna ge en nedsättning av fängelsestraffet. HD ansåg dock att gärningens straffvärde var för högt för att en nedsättning skulle komma ifråga.

HD konstaterade att det inte finns något som utesluter att brott som motiverar straffmaximum kan ha olika straffvärde. Det betyder att i fall som avser särskilt stora mängder narkotika, krävs det mer förmildrande omständigheter eller andra omständigheter som talar för ett lägre straffvärde, för att de ska slå igenom i straffmätningen, än i fall där straffvärdet ligger nära straffmaximum. I fallet ansåg HD att den tilltalade hade tagit befattning med en avsevärt större mängd narkotika än vad som krävs för att straffvärdet ska motsvara maximistraffet. Den tilltalade ansågs inte ha väsentlig anknytning till Sverige, men en utvisning från Sverige innebar också att den tilltalade fördes upp på Schengens spärlista, vilket i sin tur ledde till att han inte kunde ta sig till Nederländerna där hans närmaste familj bodde. HD ansåg att trots detta men, fanns det inte skäl nog att döma den tilltalade till något annat än maximistraffet för grov narkotikasmuggling, d.v.s. fängelse i tio år.

5.7.1.2 Kommentarer

Här tar HD ställning för att straffrättsliga övervärden ska räknas och att det krävs mer förmildrande omständigheter för att dessa ska få genomslag vid straffvärdebedömningen. HD:s ställningstagande ligger i linje med de rekommendationer som går att utläsa ur doktrinen. Jag menar att det redan av Flinkdomen går att se att HD tar ställning för denna syn på straffrättsliga övervärden, även om de inte resonerar explicit kring det.

6 Statistik över tillämpningen av 29 kap. 3 § BrB vid vissa våldsbrott

6.1 Allmänt om undersökningens genomförande

År 2007 genomförde åklagarmyndigheten en undersökning av domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott. Den undersökta påföljdspraxisen gällde brotten misshandel, grov misshandel, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga hot, grovt olaga hot samt rån och grovt rån. Materialet rör den lydelse av 29 kap. 3 § BrB som gällde innan den första juli 2010. Motsvarande material för den nya lydelsen av paragrafen finns ännu inte att tillgå, eftersom den varit i kraft alldeles för kort tid. Trots detta, belyser statistiken några intressanta aspekter på hur 29 kap. 3 § BrB fungerade i verkligheten.

Materialet som undersökningen baserade sig på var rättsstatistik från BRÅ och domar från åren 2000 och 2005. Sammantaget granskade åklagarmyndigheten 2 285 tingsrättsdomar och 330 hovrättsdomar som i något för utredningen relevant hänseende ändrade utgången i tingsrättens dom. Domar avseende ungdomar under 18 år uteslöts ur undersökningen, på grund av de särskilda påföljdsregler som gäller för unga lagöverträdare. Beträffande misshandel av normalgraden och olaga hot slumpades ett antal domar fram. Vad gäller de grövre brottstyperna, d.v.s. grov misshandel, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, rån och grovt rån har i princip samtliga domar från undersökningsåren granskats av åklagarmyndigheten.¹³⁷

6.2 Misshandel och grov misshandel

6.2.1 Misshandel

I misshandelsfall av normalgraden är det inte vanligt att förmildrande omständigheter enligt 29 kap. 3 § BrB uttryckligen åberopas i domarna. Hundra tingsrättsdomar från år 2000 och 2005 ingick i undersökningen. Ytterligare elva hovrättsdomar, där hovrätten ändrat rubriceringen från grov misshandel till misshandel, inkluderades i kartläggningen. Samtliga fall, utom ett försök, var fullbordade brott.¹³⁸ Första punkten angående provokation åberopades i fem domar och andra punkten om psykisk störning tillämpades i två domar. Den femte punkten åberopades i ett fall, medan tredje punkten angående bristande utveckling och fjärde punkten om stark mänsklig medkänsla inte förekom överhuvudtaget.¹³⁹

6.2.2 Grov misshandel

Vad gäller domar avseende grov misshandel, är det heller inte särskilt vanligt att förmildrande omständigheter uttryckligen anges i dem. Samtliga domar, 1051 stycken, från åren 2000 och 2005 ingick i undersökningen.¹⁴⁰ Rätten åberopade förmildrande

¹³⁷ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 13.

¹³⁸ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 110.

¹³⁹ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 122.

¹⁴⁰ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 140.

omständigheter enligt 29 kap. 3 § BrB i sammanlagt 56 av dessa domar. Punkten fem, vilken hänvisar till 24 kap. BrB, förekom i 18 domar. Första och andra punkten förekom i 17 domar vardera och tredje punkten i fyra domar. Den fjärde punkten förekom inte alls.

Fängelsestraffen är kortare i de fall där en förmildrande omständighet enligt 29 kap. 3 § BrB åberopats i domen. När första eller andra punkten tillämpas av domstolen, sker inte en signifikant förändring i fängelsestraffets längd jämfört med fall där det inte förekommit någon förmildrande omständighet. När domstolen däremot använder sig av den femte punkten, går det att urskilja en signifikant minskning av fängelsestraffets längd.¹⁴¹

6.3 Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

6.3.1 Grov fridskränkning

År 2000 förekom endast 6 fällande domar avseende grov fridskränkning, medan antalet domar från år 2005 uppgick till 97 stycken. Åklagarmyndigheten inkluderade samtliga domar i undersökningen.¹⁴² Vid endast ett tillfälle åberopades 29 kap. 3 § BrB och då den första punkten.¹⁴³

6.3.2 Grov kvinnofridskränkning

Från år 2000 granskades 74 domar och från år 2005 undersöktes 299 domar gällande grov kvinnofridskränkning. Förmildrande omständigheter åberopades i sammanlagt åtta av domarna. Den andra punkten åberopades i sex fall, medan första och femte punkten åberopades en gång vardera. Det går inte att utläsa en signifikant påverkan av fängelsestraffets längd när en omständighet enligt 29 kap. 3 § BrB tillämpas av domstolen.¹⁴⁴

6.4 Olaga hot och grovt olaga hot

6.4.1 Olaga hot

Avseende olaga hot granskade åklagarmyndigheten 94 domar från år 2000 och 98 domar från år 2005. Förmildrande omständigheter åberopades i fyra fall. Första punkten tillämpades i tre fall och andra punkten i ett fall.¹⁴⁵

6.4.2 Grovt olaga hot

Endast fem domar gällande grovt olaga hot granskades i undersökningen och ingen omständighet enligt 29 kap. 3 § BrB tillämpades av domstolen i någon av domarna.¹⁴⁶

¹⁴¹ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 160-162.

¹⁴² Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 183.

¹⁴³ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 200.

¹⁴⁴ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 218 och 233.

¹⁴⁵ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 256-257 och 264.

¹⁴⁶ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 274 och 276.

6.5 Rån och grovt rån

6.5.1 Rån

Från år 2000 undersöktes 83 domslut där personer över 18 år dömts för enstaka rånbrott. Antalet domar från 2005 var 112. Domar där 23 kap. BrB tillämpats har uteslutits.¹⁴⁷ Domstolarna hade funnit att förmildrande omständigheter enligt 29 kap. 3 § BrB förelegat i fyra av dessa fall. Andra och tredje punkten tillämpades två gånger vardera.¹⁴⁸

6.5.2 Grovt rån

Avseende grovt rån granskades 43 domar från 2000 och 34 domar från år 2005. Endast i ett fall tillämpades den andra punkten.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 287-288.

¹⁴⁸ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 310.

¹⁴⁹ Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott, s. 327-328 och 348.

7 Slutsats

7.1 Straffvärde

Straffvärde definieras i 29 kap. 1 § BrB. I paragrafens andra stycke redogörs det uttömmande för ett antal omständigheter som särskilt ska beaktas vid straffvärdebedömningen. Straffvärdet utgör i princip en funktion av brottets skadlighet eller farlighet och den brottsliga skuld.

Efter den reform som skedde den första juli 2010, ska straffvärdet för brott som innebär ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person, vara högre jämfört med hur det var innan nämnda lagändring. Målet med reformen är att den övre delen av respektive straffskala ska användas i större utsträckning och att den nedre delen av straffskalan ska användas mer differentierat. Detta kommer i sin tur leda till att fler brott klassificeras som den grövre formen av ett gradindelat brott. Vid straffvärdebedömningen ska det spela roll hur grov en eventuell oaktsamhet varit och vilken form av uppsåt som förelegat till de omständigheter som innefattas i gärningsmannens uppsåt. Resultatet blir att den som t.ex. handlat grovt oaktsamt har begått en mer klandervärd gärning än den som endast handlat oaktsamt.

Två andra faktorer som kan påverka ett brotts straffvärde är brott med internationell anknytning och allmänpreventiva intressen. Brott med internationell anknytning måste ligga på ungefär samma straffnivå i alla länder. Det är omdebatterat om allmänpreventiva intressen ska få spela roll vid straffvärdebedömningen. I dagsläget är det mest lämpligt att hänsyn till allmänpreventiva intressen tas på lagstiftningsnivå.

7.2 29 kap. 3 § BrB

7.2.1 Allmänt

Domstolarna har fått kritik för att de sällan åberopar förmildrande omständigheter i domskälen. Det kan finnas flera skäl till detta. Utrymmet för att beakta förmildrande omständigheter var tidigare begränsat på grund av att många brott placerades på den nedre delen av straffskalan. Det krävdes dessutom att omständigheten skulle vara av kvalificerat slag. Andra bidragande faktorer kan vara att domstolarna inte skriver ut sina resonemang för att de vill undvika kritik.

För att ge de förmildrande omständigheterna ett större genomslag vid straffvärdebedömningen, togs ett antal kvalificerande rekvisit bort eller ersattes med uttryck med en vidare betydelse genom den lagändring som skedde den första juli 2010.

7.2.2 Den första punkten - provokation

Innan lagändringen 2010 krävdes det att det skulle röra sig om ett grovt kränkande beteende för att en tillämning av den första punkten i 29 kap. 3 § BrB skulle komma ifråga. Punkten var avsedd att tillämpas med stor försiktighet. Den nuvarande lydelsen av punkten kräver att det rör sig om ett uppenbart kränkande beteende, vilket enligt förarbetet ska utvidga tillämpningsområdet. Lagrådet ifrågasatte om ordbytet verkli-

gen gör saklig skillnad, vilket är en viktig poäng. Enligt min mening utgör ordbytet inte en stark indikation på att punkten är avsedd att tillämpas vidare. Däremot är det möjligt att uttalandena i förarbetet kan leda till att punkten kommer att tillämpas oftare. Om lagstiftaren hade strävat efter att få en tydlig förändring, kunde detta ha uppnåtts genom att det kvalificerande rekvisitet utmönstrats ur lagtexten. Risken är dock att en sådan förändring hade kunnat leda till att mycket små kränkningar skulle utgöra en förmildrande omständighet, vilket inte hade varit önskvärt.

Det finns flera exempel på när provokation lett till att den tilltalades brott rubricerats till den mildare graden av ett gradindelat brott, se t.ex. NJA 1995 s. 464. Jag ifrågasätter dock om vad som rätten ansåg vara det provocerande beteendet verkligen kan beaktas som en provokation i dagsläget. Det är även vanligt att provocerad misshandel bedöms som ringa. Provokation innefattar också situationer där ett allvarligt brott inträffat innan de åtalade gärningarna begåtts eller att brottet föregåtts av vissa upprörande händelser, t.ex. ett stort ungdomsbråk.

7.2.3 Den andra punkten – psykisk störning eller sinnesrörelse

Tidigare krävde den andra punkten att den tilltalade hade haft en "starkt nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd" eller att denne hade haft en "starkt nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande". Borgeke kritiserade den äldre lydelsen med anledning av att utredningsläget ofta är svårbedömt vid psykiska störningar.

I den nu gällande lydelsen av den andra punkten har ordet "starkt" utmönstrats ur lagtexten på två ställen och därmed har utrymmet för att tillämpa paragrafen ökat. Det torde fortfarande krävas att gärningsmannen inte har hamnat i situationen på grund av eget vållande för att punkten ska bli tillämplig. Om den tilltalade på grund av extrem trötthet orsakat en trafikolycka, är detta inte något som faller under punkten. Det samma gäller för brott som begåtts då gärningsmannen varit berusad. Förmildrande omständigheter enligt den andra punkten i 29 kap. 3 § BrB, har gjort att gärningsmän fått sina straff tidsbestämda, när alternativet varit livstidsdomar. Längden på fängelse- domar har också kortats. Tillfälliga psykostillstånd som utlösts av alkoholförtäring, är inte att anse som en allvarlig psykisk störning, men det är en faktor som utgör en förmildrande omständighet i andra punktens mening.

29 kap. 3 § första stycket andra punkten BrB är relaterad till 30 kap. 6 § BrB. 29 kap. 3 § BrB aktualiseras i de fall då fängelseförbudet i 30 kap. 6 § BrB inte gäller. Den tilltalades straff kan reduceras i betydande mån om tillståndet ligger nära ett sådant som avses i 30 kap. 6 § BrB.

7.2.4 Den tredje punkten – bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga

Innan lagändringen som skedde den första juli 2010 stadgade den tredje punkten i 29 kap. 3 § första stycket BrB att om den tilltalades beteende haft samband med dennes uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga, skulle detta anses utgöra en förmildrande omständighet. Resultatet av lagändringen blev att ordet "uppenbart" ströks i lagtexten. Det tidigare kravet på att punkten skulle tillämpas med stor försiktighet har därmed luckrats upp. Enligt förarbetet är avsikten med ändringen

att utrymmet att beakta bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga ska utvidgas något. Den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga bestäms genom att en jämförelse görs med vad som anses vara normalt för med den tilltalade jämförbara personer.

Ett korrekt samspel mellan 29 kap. 3 § första stycket tredje punkten BrB och 29 kap. 7 § BrB innebär att rätten först ska pröva om den tilltalade är mer omogen än genomsnittet för dennes åldersgrupp och sedan, om det rör sig om en ung lagöverträdare, ska rätten tillämpa 29 kap. 7 § BrB. Domstolarna brukar direkt tillämpa 29 kap. 7 § BrB och glömma bort 29 kap. 3 § BrB. Förhoppningsvis gör lagändringen att domstolarna får upp ögonen för 29 kap. 3 § BrB i dessa sammanhang.

Punkten har tillämpats vid ett allvarligt och invalidiserande hälsotillstånd, som gav upphov till en omdömesnedsättning hos den tilltalade. I övrigt är det tydligt att punkten främst tillämpas på unga lagöverträdare som är mer omogna än sina jämnåriga.

7.2.5 Den fjärde punkten – stark mänsklig medkänsla

Den fjärde punktens lydelse har inte ändrats i och med reformen som skedde den första juli 2010. Typfallet då denna punkt kan tillämpas är vid barmhärtighetsmord, vilket förekommer mycket sällan och med det följer att det finns mycket lite praxis på området.

7.2.6 Den femte punkten – 24 kap. BrB

Den femte punkten reglerar situationer enligt 24 kap. BrB, där ansvarsfrihet inte ska inträda. Ingen ändring av paragrafen skedde i samband med reformen den första juli 2010. Den femte punkten kan tillämpas vid alla ansvarsfrihetsgrunder enligt 24 kap. BrB, men vid straffrättsvillfarelse är utrymmet att tillämpa punkten något mindre. Åberopas den femte punkten i en dom, resulterar det ofta i att en väsentlig förkortning av ett eventuellt fängelsestraff.

7.2.7 Andra stycket

Lydelsen av andra stycket förändrades inte av reformen som genomfördes den första juli 2010. Indirekt kommer andra stycket att beröras av lagändringen i och med att 29 kap. 3 § BrB första stycket kommer att tillämpas vid fler tillfällen. HD uttalade i NJA 2000 s. 314 att det krävs starka skäl för att underskrida straffminimum, trots att det tidigare gällande uppenbarhetsrequisitet i det andra stycket tagits bort. Detta uttalande har blivit föremål för kritik och mot bakgrund av lagändringen som skedde den första juli 2010, bör det nu finnas ett ökat utrymme för att tillämpa det andra stycket.

7.3 Avslutande kommentarer

Det är förstås omöjligt att generellt uttala sig om vilken effekt en förmildrande omständighet har på domen för en enskild lagöverträdare. En mängd olika hänsyn ska tas och en bedömning måste göras i det enskilda fallet. Av statistiken framgår det att den äldre lydelsen av 29 kap. 3 § BrB hade en stor inverkan på fängelsestraffens längd när den femte punkten tillämpades. I övrigt var det svårt att utläsa tydliga förändringar. Reformen av 29 kap. 3 § BrB syftar till att paragrafen ska tillämpas oftare och läng-

den på fängelsestraffen kommer att påverkas mer i framtiden, även vad det gäller de andra punkterna.

Vad gäller straffrättsliga övervärden, är det tydligt att det krävs mycket mer förmildrande omständigheter när ett brotts straffvärde ligger över straffmaximum för att dessa ska få genomslag, vilket Flinkdomen och HD B 1720/10 illustrerar.

Under arbetes gång har jag fått intryck av att paragrafen, åtminstone i dess lydelse före den första juli 2010, åberopas för sällan av både domstolen och försvararna. Den tredje punkten angående ungdomar tycks vara särskilt bortglömd och överskuggad av 29 kap. 7 § BrB. Förhoppningsvis gör reformen av paragrafen att tillämpningen av den ökar. Jag tror också att det är bra att bedömningen blir mer strukturerad.

Reformen har potential att öka tillämpningen av 29 kap. 3 § BrB. Resultatet av enbart ordbytet i första punkten är osäkert, men mot bakgrund av uttalandena i förarbetet kan tillämpningen av punkten komma att öka. Vad gäller andra punkten om psykiskt störda lagöverträdare, är det tydligare att en förändring är åsyftad, än vad det är i den första punkten. Det är sannolikt att tillämpningen av denna punkt kommer att öka. Reformen av den tredje punkten mildras i förarbetena genom att det uttrycks att det är tänkt att tillämpningsområdet ska öka något. En sådan skrivning ger intryck av att förändringsviljan hos lagstiftaren är något tillbakahållen. Å andra sidan framgår det tydligt av skrivningarna i propositionen att en ökad spännvidd vid straffvärdebedömningen är åsyftad och att de förmildrande omständigheterna ska få ett större genomslag. Detta öppnar för att 29 kap. 3 § BrB kommer att tillämpas oftare. I vilken utsträckning detta kommer att ske får praxis utvisa.

Källor

Offentligt tryck

Dir. 2008:93 Översyn av den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen

Prop. 1962:10. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till brottsbalk

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken (straffmätning och påföljdsval)

Prop. 1990/91:58. Om psykiatrisk tvångsvård, m.m.

Prop. 1993/94:130. Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)

Prop. 2005/06:165. Ingripanden mot unga lagöverträdare

Prop. 2007/08:97. Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare

Prop. 2009/10:147. Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

SOU 1988:7 Frihet från ansvar. Om legalitetsprincipen och allmänna grunder för ansvarsfrihet.

Rättsfall

<i>Högsta domstolen</i>	NJA 1995 s. 106	NJA 2004 s. 786	<i>Hovrätterna</i>
NJA 1972 s. 654	NJA 1995 s. 464	NJA 2005 s. 237	RH 1989:19
NJA 1975 s. 594	NJA 1995 s. 661	NJA 2005 s. 690	RH 1989:90
NJA 1979 s. 802	NJA 1996 s. 27	NJA 2005 s. 878	RH 1993:120
NJA 1985 s. 510	NJA 1996 s. 63	NJA 2006 s. 577	RH 1996:69
NJA 1985 s. 726	NJA 1996 s. 93	NJA 2007 s. 636	RH 2001:38
NJA 1989 s. 97	NJA 2000 s. 314	NJA 2007 s. 624	RH 2001:72
NJA 1990 s. 210	NJA 2000 s. 421	NJA 2009 s. 234	RH 2008:90
NJA 1991 s. 438	NJA 2001 s. 899	HD B 1720/10	RH 2009:14
NJA 1991 s. 444	NJA 2003 s. 229		Svea HovR:s
NJA 1994 s. 153	NJA 2004 s. 354		dom i mål B
NJA 1995 s. 48	NJA 2004 s. 702		3601-10.

Doktrin

Dahlström, Nilsson och Westerlund, *Brott och påföljder*, Bruuns bokförlag, 2007. (cit. Dahlström, Nilsson och Westerlund)

Berg, Ulf., Berggren, Nils-Olof., Bäcklund, Agneta., Munck, Johan., Wersäll, Fredrik och Victor, Dag. *Brottsbalken, En kommentar, kap. 25-38, Följdförfattningar*, Norstedts blå bibliotek, supplement 24, juli 2010. (cit. KBrB)

Borgeke, Martin. Att bestämma påföljd för brott, upplaga 1:3, Norstedts juridik 2008. (cit. Borgeke).

Borgeke, Martin och Sterzel, Georg. Studier rörande påföljdspraxis med mera, fjärde upplagan, Jure 2009. (cit. Borgeke och Sterzel).

Jareborg, Nils och Zila, Josef. Straffrättens påföljdslära, tredje upplagan, Norstedts juridik 2010.

Munck, Johan. Straffvärde och ungdom. I: Flores juris et legum. Festskrift till Nils Jareborg, Iustus förlag, 2002, s. 503-508.

Artiklar

Borgeke, Martin. Påföljdsval och straffmätning — nytt vin i gamla läglar?, SvJT 2004 s. 885-910.

Borgeke, Martin och Månsson, Catharina. Den nya lagstiftningen för unga lagöverträdare, SvJT 2007 s. 181-203.

Borgeke, Martin., Heuman, Sigurd., Levén, Staffan och Lindström, Lars. Två HD-domar angående beaktandet av den tilltalades ungdom, SvJT 2006 s. 243-256.

Borgeke, Martin., Reimer, Stefan., Ulväng, Magnus och Wersäll, Fredrik. Straffvärdebedömningen av allvarliga våldsbrott, SvJT 2011 s. 71-81.

von Hirsch, Andrew och Jareborg, Nils. Provokation, NTfK 1986 s. 437-443.

Holmqvist, Lena. Påföljdsbestämning för unga lagöverträdare, JT 2000-01 s. 910-919.

Jareborg Nils. Uppsåt och klander. Varför är ett uppsåtligt brott mer straffvärt än ett oaktsamt, SvJT 10/88, sid. 723-749.

Jareborg, Nils. Påföljdsbestämningens struktur, SvJT 1992 s. 257-275.

Rönblom, Urban. Ansvar och påföljd för psykiskt störda lagöverträdare, SvJT 2005 s. 361-371.

Rapporter och riktlinjer

Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott. En rapport från åklagarmyndigheten 2007

Riksåklagarens riktlinjer 2004:1. Riksåklagarens riktlinjer för tillämpning av 29 kap 7 § brottsbalken – ungdomsrabatt. (cit. RÅ 2004:1)

Intervju

Advokat Stefan Risö, Ahlstedts Advokatbyrå, 2011-03-23. Ett särskilt tack för din medverkan!